

Christen Unie

RUIMTE VOOR ELKAAR

Verkiezingsprogramma Provinciale Staten 2023-2027

ChristenUnie
Limburg

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1. Onze missie.....	5
1.2. Onze kernwaarden.....	5
1.3. De toekomst van Limburg	6
2. Energie en klimaat.....	8
2.1. Bouwen en bewaren	8
2.2. Verminderen uitstoot van broeikasgassen.....	8
2.3. Afbouw fossiele brandstoffen.....	9
2.4. Opwekking duurzame energie	10
2.5. Lokaal draagvlak.....	11
3. Water en ruimte.....	13
3.1. Water	13
3.2. Omgevingsvisie	14
4. Wonen voor iedereen.....	16
4.1. Betaalbare en voldoende woningen	16
4.2. Woningen op de goede plek	16
4.3. Duurzaam wonen	17
4.4. Huisvesting arbeidsmigranten en vluchtelingen.....	17
5. Natuur.....	19
5.1. Natuur-inclusieve samenleving	19
5.2. Natuurontwikkeling	19
5.3. Recreatieve natuur	20
5.4. Faunabeheer	20
6. Landbouw.....	22
6.1. Toekomstbestendige landbouw.....	22
6.2. Transitie stimuleren	22
6.3. Stad-landrelaties.....	23
6.4. Glastuinbouw	24
7. Bereikbaarheid.....	25
7.1. Bereikbaarheid verbindt	25
7.2. Openbaar vervoer.....	25
7.3. Privévervoer	26
7.4. Duurzaam bereikbaar.....	26
8. Stikstof.....	28
8.1. Iedereen draagt bij.....	28
8.2. Emissievergunningen	29

9. Economie.....	30
9.1. Economie van het samen	30
9.2. Innovatie	31
9.3. Circulaire economie	31
9.4. Digitale Economie	31
9.5. Bedrijventerreinen en binnensteden	32
10. Landschap en erfgoed.....	33
10.1. Cultuur en erfgoed.....	33
10.2. Landschap.....	34
10.3. Kunst en cultuur	34
11. Gezondheid en welzijn	36
11.1. Iedereen telt en doet mee.....	36
11.2. Sport voor iedereen	37
11.3. Recreatie en toerisme	38
11.4. Milieu en gezondheid	38
12. Bestuur en financiën.....	39
12.1. Verschillende overheidslagen, één missie	39
12.2. Taakopvatting	39
12.3. Bestuursstijl	40
12.4. Financiën	41

1. Inleiding

Het doet ertoe wie er namens jou in de Staten zit. Je hebt direct invloed op het bestuur van Limburg. Daar worden besluiten genomen over waar betaalbare woningen gebouwd kunnen worden, hoe wordt omgaan met de natuur, over recreëren en het landschap, maar ook hoe ervoor gezorgd kan worden dat je toegang hebt tot goede voorzieningen op een gezonde afstand.

Provinciepolitiek gaat dus ook over het dagelijks leven in jouw leefomgeving.

1.1. Onze missie

De ChristenUnie is een partij *van* christenen *voor* alle mensen. Wij willen iets uitstralen en doorgeven van de liefde die God heeft voor deze wereld, voor Nederland, voor Limburg.

De ChristenUnie is een politieke partij die werkt aan een wereld die eerlijk is en leefbaar blijft, ook voor onze kinderen. De ChristenUnie vindt iedereen van evenveel waarde. We zetten ons in voor een samenleving waarin mensen zorgen voor elkaar. We komen op voor hen die niet voor zichzelf op kunnen komen. En we zorgen goed voor de natuur die we van God hebben gekregen. Op deze manier geven we invulling aan ons geloof.

Bij het zoeken naar antwoorden op de uitdagingen van deze tijd laten wij ons als christelijke partij inspireren door de Bijbel. Wij geloven dat christelijke uitgangspunten in de politiek relevant zijn voor Limburg.

De politici van de ChristenUnie maken deel uit van een beweging van maatschappelijk betrokken christenen die op tal van plekken in de samenleving hun geloof een stem geven. Die bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen en samen te werken voor een betere samenleving.

De samenleving is niet maakbaar. Maar de overheid is volgens de ChristenUnie wel door God gegeven om recht te doen, en de vrijheid en vrede te beschermen. Zij waakt over de ordening van de samenleving en het gemeenschappelijk belang. De overheid neemt daarbij de verantwoordelijkheid van andere maatschappelijke verbanden niet over, maar beschermt hun ruimte om hun verantwoordelijkheid te nemen.

De ChristenUnie heeft hiermee een sterk en uniek antwoord op vragen over 'links of rechts' en over de rol van de overheid. We staan voor een daadkrachtige overheid die mensen en hun gemeenschappen stimuleert om dienstbaar te zijn aan hun naasten en zorg te dragen voor Gods schepping.

De ChristenUnie is een landelijke, christelijke netwerkpartij. Dat biedt stabiliteit. Onze provinciale standpunten zijn niet zomaar opgeschreven maar gebaseerd op onze christelijke uitgangspunten. Tegelijk biedt het feit dat de ChristenUnie actief is op alle niveaus van het openbaar bestuur uitstekende mogelijkheden om af te stemmen en om provinciale zaken ook lokaal of landelijk aan de orde te stellen en andersom.

1.2. Onze kernwaarden

Wij geloven dat God mensen tot bloei laat komen in relaties, als mensen samenwerken en voor elkaar zorgen. Deze dienstbare samenleving vraagt een betrokken, maar ook een bescheiden overheid. De ChristenUnie wil een overheid die erop gericht is dat mensen hun talenten kunnen ontwikkelen en in vrijheid verantwoordelijkheden kunnen nemen.

God maakt mensen verantwoordelijk door ze vrijheid te geven. Het is volgens ons de taak van de overheid om deze vrijheid te beschermen en te respecteren. Alle mensen hebben het recht om in vrijheid hun geloof en overtuiging te delen, met elkaar, met hun kinderen en in de samenleving.

Alle leven is Gods waardevolle gift. Daarom zetten wij ons in voor duurzame ontwikkeling van en een zorgvuldige omgang met heel de schepping. Wij zetten ons in voor de waardigheid en de rechten van alle mensen: krachtig of kwetsbaar, geboren of ongeboren, nabij of veraf.

Onze missie en onze kernwaarden vormen het fundament voor alle keuzes die we maken. Daar mag u ons aan houden. In dit verkiezingsprogramma beschrijven wij hoe we dit concreet willen maken in de komende vier jaar.

1.3. De toekomst van Limburg

Wij zijn trots op Limburg! Trots op de prachtige natuur in onze provincie en onze unieke geografische ligging. Trots op onze ondernemers die de Limburgse economie en werkgelegenheid willen versterken. Trots op de vrijwilligers die elke dag klaarstaan om anderen te helpen. Tegelijkertijd maken we ons ook zorgen. Want hoe zorgen we ervoor dat iedereen volwaardig mee kan doen in onze maatschappij? Hoe zorgen we voor voldoende werkgelegenheid, ook voor de volgende generatie? Doen we wel genoeg om onze aarde te beschermen?

De ChristenUnie is zich van deze dingen bewust en ziet dat de manier waarop we met elkaar de samenleving vormgeven ter discussie staat. Gelukkig hebben we ook gezien dat als het erop aankomt we in Limburg oog voor elkaar hebben. Dat we in staat zijn om elkaar op creatieve manieren te vinden en elkaar te helpen. Wij zijn ervan overtuigd dat het meer dan ooit belangrijk is om te geloven in en te werken aan een provincie waar het niet vooral gaat om 'ik' maar steeds meer om 'wij'.

Daarom gaan wij met dit programma de komende verkiezingen in. Ondanks de grote financiële en maatschappelijke uitdagingen presenteren we ons verkiezingsprogramma vol plannen voor Limburg die laten zien dat de ChristenUnie wil investeren in zorg voor elkaar, in een overheid die bondgenoot is van de inwoners van Limburg, in een duurzame economie en in keuzes die goed zijn voor Gods schepping.

Voor ons programma hebben we het thema *ruimte voor elkaar* gekozen. Ieder mens heeft ruimte nodig. Ruimte om samen te leven, te geloven en te spreken. Die ruimte staat onder druk.

In deze tijd staan mensen en hun belangen vaker tegenover elkaar. Kwetsbare mensen en zaken komen daardoor in de knel.

Wij vinden het belangrijk dat we oog mogen hebben voor de ander en onze omgeving. Dat eenieder zich gezien en gehoord mag voelen.

- + Dit betekent ruimte om samen te leven. We willen de nadruk leggen op welzijn in plaats van welvaart. Samen zorgen voor een inclusieve samenleving waarin iedereen zich gezien voelt en mee kan komen. Ook als het dagelijks leven duurder wordt en de energierekening hoger. We willen een eerlijke verdeling van welvaart.
- + Er moet ruimte zijn voor landbouw en landschap. We willen in Limburg met elkaar de transitie maken naar een toekomstbestendige landbouw die voor boeren economisch rendabel en waarin zorg is voor de schepping. Producten hoeven niet van ver te komen, laten we gebruik maken van onze regionale producten.
- + En het gaat om ruimte om bereikbaar te wonen. Dat betekent dat er fysieke ruimte moet zijn voor mensen die een woning nodig hebben. Maar ook gaat het om de leefbaarheid van dorpskernen omdat die bereikbaar blijven en er voorzieningen zijn. Dat er euregionaal wordt samengewerkt en

**Christen
Unie**

kennis wordt uitgewisseld waardoor we optimaal gebruik maken van onze positie als grensregio. En dat er een toekomst is voor jongeren in Limburg en ouderen er waardig ouder kunnen worden.

2. Energie en klimaat

2.1. Bouwen en bewaren

Het provinciale energie- en klimaatbeleid van de ChristenUnie staat in het teken van de Bijbelse opdracht om te bouwen en te bewaren. Wij zijn geen verbruikers van de schepping, maar beheren deze in het besef dat we met respect om moeten gaan met de natuur en het landschap zodat we die op een goede manier door kunnen geven aan volgende generaties. Het gaat met andere woorden om goed rentmeesterschap.

Rentmeesterschap vraagt van ons dat we de aarde niet uitputten of overbelasten. We houden steeds voor ogen dat ontwikkelingen een duurzame bijdrage moeten leveren voor deze generatie en toekomstige generaties. Ontwikkelingen in de energietransitie houden we nauwlettend in de gaten. De klimaatopgave hoort een provincie brede en integrale aanpak te zijn en daarmee terug te komen in elk beleid en elke activiteit die voorgesteld wordt.

De provincie dient door middel van de volgende aspecten bij te dragen aan een zorgvuldige omgang met de aarde:

1. CO₂ uitstoot helpen verminderen;
2. opwekking van duurzame energie stimuleren;
3. de lucht- en waterkwaliteit verbeteren (o.a. terugdringen van fijnstof en afvalstoffen);
4. verbinding bewerkstelligen tussen partijen die ook een bijdrage willen leveren;
5. hergebruik van materialen als uitgangspunt nemen;
6. isolatieprogramma's implementeren en bevorderen.

Concrete punten/bouwstenen:

Prioriteit geven aan:

- + het isoleren van verouderde (sociale) woningbouw en duurzame energieopwekking;
- + scholing over duurzame technologie zodat vakmensen over voldoende kennis beschikken;
- + de regionale afstemming van mogelijkheden van gemeenten zodat alle inwoners kunnen meedoen, ook als ze zelf geen geld hebben om te verduurzamen.

2.2. Verminderen uitstoot van broeikasgassen

De provincie zet vol in op energiebesparing. De hoeveelheid opgewekte duurzame energie is voorlopig beperkt en een aanzienlijk deel van de energieopwekking gaat daarom gepaard met CO₂ uitstoot. De ChristenUnie heeft de ambitie dat in 2030 het finale energieverbruik in Limburg met 35 procent is gedaald.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie zorgt ervoor dat gemeenten en waterschappen in kaart brengen wat de gevolgen zijn van klimaatverandering.
- + De beste energie is bespaarde energie. Daarom moet de provincie Limburg zich aansluiten bij het Nationaal Isolatieprogramma.
- + Warmtevoorziening maakt een belangrijk deel uit van de energietransitie. Slim koppelen van industrie- en woongebieden bevordert het circulair/restgebruik van warmte.
- + De provincie ontwikkelt een integrale aanpak van energiebesparing in de industrie door advisering en handhaving. Om de effectiviteit van de inzet te vergroten werkt zij samen met andere partijen, zoals ETS bedrijven.
- + De provincie komt met een bedrijventerreingerichte aanpak om de coöperatieve instelling te vergroten. Omgevingsdiensten kunnen daarin ondersteunen of ondersteund worden door de

provincie. Een geconcentreerde aanpak kan tevens leiden tot een meer gestructureerde invulling van de infrastructuur.

- ⊕ De provincie bevordert ondernemingen hun grondstoffenstroom op elkaar af te stemmen, zodat de circulariteit toeneemt.
- ⊕ De provincie werkt in overleg met gemeenten aan instrumenten om het energiezuiniger maken van gebouwen/woningen en duurzame opwekking van energie te versnellen. Onderdelen daarvan zijn:
  - De provincie zoekt naar gebouwgebonden financiering voor energiebesparende verbeteringen en duurzame opwekking.
  - De provincie zorgt voor beleid waardoor het voor huurders interessant is om woningen energiezuinig te maken en duurzame opwekking van energie mogelijk te maken op een manier zodat ook huurders daarvan profiteren.
  - De provincie zorgt voor een beleid waarbij huiseigenaren, die zelf geen financiële middelen hebben, toch kunnen investeren in het energiezuinig maken van hun woning en in het opwekken van duurzame energie.
  - Bij energiebesparende renovatie is het doel om zo snel mogelijk een energieneutraal gebouw te krijgen. Alle maatregelen moeten hierop gericht zijn. Tussenschappen mogen er niet voor zorgen dat het einddoel verder naar achteren schuift
  - De provincie stimuleert de opleiding van vakmensen (duurzame installateurs, bouwwerknemers met kennis van isolatie, technici) om de maatregelen uit te voeren. (regionale economie en werkmakelaars kunnen daarin bijdragen)
  - De provincie voorkomt dat woningbouwverenigingen G-label woningen verkopen in plaats van renoveren, bijvoorbeeld door in de prestatieafspraken op te nemen dat alleen woningen met minimaal een A-label verkocht mogen worden.
- ⊕ De provincie zorgt ervoor dat haar fondsen voor duurzame energie en innovatie toegankelijk zijn (bijvoorbeeld door een lage rente) zodat projecten gerealiseerd kunnen worden die niet met behulp van commerciële geldverstrekkers van de grond komen.
- ⊕ Bij provinciale fondsen dient opgenomen te worden dat deze bijdragen aan de energietransitie.

2.3. Afbouw fossiele brandstoffen.

We willen eraan toe dat we niet meer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. Investeren in groene duurzame stroomvoorzieningen, zoals wind- en zonne-energie, is noodzakelijk om klimaatverandering tegen te gaan. Deze energietransitie brengt wel veel investeringskosten met zich mee. Maar af- en uitstel leidt op termijn ook tot kostbare of onherstelbare schade.

Een andere reden om te investeren in duurzame energie is dat de invoer van energie uit het buitenland vanuit financiële en geopolitieke overwegingen een steeds knellender afhankelijkheid oplevert. Met name lage inkomens in de sociale woningbouw zijn hiervan de dupe. Vanuit die kwetsbaarheid heeft de provincie de taak om alle inwoners binnen een evenwichtig speelveld te laten deelnemen aan de energietransitie, zodat de economische ongelijkheid niet toeneemt.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De provincie coördineert in samenwerking met gemeenten de ontwikkeling van regionale plannen voor andere energiebronnen voor de verwarming van gebouwen dan aardgas (warmtetransitie).
- ⊕ In de bestaande bouw zetten we in op een ambitieuze warmtetransitie. Regionale warmtenetten worden toekomstbestendig ontwikkeld: ze mogen uiteindelijk geen CO₂ uitstoot veroorzaken.
- ⊕ De provincie onderzoekt alternatief gebruik van het bestaande gasnetwerk.
- ⊕ De provincie ontmoedigt vliegverkeer op niet-hernieuwbare brandstof, o.a. door grenzen aan CO₂ uitstoot te stellen en bouwt de activiteiten van Maastricht Aachen Airport af.
- ⊕ De provincie integreert de effecten van uitstoot van broeikasgassen in haar beleid.

- + De provincie stimuleert vervoer dat gebruik maakt van hernieuwbare brandstoffen. De ontwikkeling van waterstof dient daarin een dusdanige toepassing te krijgen dat het rendement daarvan in evenwicht staat met de productie daarvan.
- + De provincie geeft zelf het goede voorbeeld in het reduceren van de CO2 uitstoot, door:
  - De eigen gebouwen uiterlijk in 2030 klimaatneutraal te hebben.
  - Een actieplan te ontwikkelen om de hele provinciale organisatie klimaatneutraal te laten zijn in 2040.
  - Nieuwe provinciale infrastructuur klimaatneutraal aan te leggen.

2.4. Opwekking duurzame energie

De provincie zet met beleidskaders en de omgevingsvisie in op een brede mix van opwekmogelijkheden, van wind op land, geothermie (aardwarmte) en zonneparken op land en op die passen in het landschap. In de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategieën (RES) hebben gemeenten een grote regionale verantwoordelijkheid gekregen en de provincie ondersteunt hen daarbij.

De provincie neemt regie in de ruimtelijke inpassing energieopwekking. Met betrekking tot de gezondheidseffecten van windmolens wordt landelijk gewerkt aan nieuwe normen. De provincie Limburg doet echter nu al onderzoek naar mogelijke effecten, zodat de provincie regie houdt over haar eigen ruimte. De provincie maakt bij haar onderzoeken gebruik van [zonneladders](#); stelt kaders voor het opwekken van windenergie en maximeert het aantal beschikbare opwekgebieden.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Voedselproductie krijgt voorrang boven energieopwekking; om concurrentie tussen beide te voorkomen, ontwikkelt de provincie Limburg beleid voor zonnepanelen op gebouwen, industrie en "wachtgebieden" of "pauzelandschappen".
- + De provincie zorgt ervoor dat risico's en veiligheidsaspecten van duurzame energieopwekking (denk bijvoorbeeld aan de effecten van geothermie op de bodem en het grondwater) goed in kaart zijn gebracht en dat risico's binnen aanvaardbare grenzen blijven.
- + De provincie zorgt voor een goede ruimtelijke en landschappelijke inpassing van duurzame energieopwekking en stelt daarvoor kaders.
- + De provincie komt met een plan om opslagmogelijkheden te creëren voor energie (niet fossiele), zodat we deze energie veel efficiënter gaan gebruiken.
- + De provincie ontwikkelt beleid om leegstaande industriegebieden en "pauzelandschappen" te gebruiken voor het opwekken van zonne-energie. Dit kan door voorwaarden te verbinden aan de aanleg van zonneparken waarbij de pauzelandschappen voor bijvoorbeeld 20 jaar in te zetten zijn als zonnepark.
- + De provincie stimuleert dat gronden zoals parkeerterreinen, waterzuiveringsinstallaties en ruimte langs infrastructuur zo veel mogelijk ook gebruikt worden voor de opwekking van zonne-energie. Voor Provinciale wegen stellen we als voorwaarde dat geluidsschermen ook functioneren als energieopwekking.
- + Het inkoopbeleid richt zich op het stimuleren van circulair en CO2-arm produceren.
- + De provincie maakt in haar plannen inzichtelijk wat het verwachte effect is van de voorstellen op de uitstoot van broeikasgassen.
- + De mogelijkheden van kernenergie sluiten we niet uit, maar vanwege alle problemen die er nog zijn rondom kernenergie kiezen wij er bij voorkeur voor om de energietransitie vorm te geven zonder nieuwe kerncentrales.

2.5. Lokaal draagvlak

Bij het lokaal opwekken van energie vindt de ChristenUnie dat de provincie zich maximaal moet inzetten op het realiseren van zoveel mogelijk draagvlak. De provincie communiceert daarom dat de energietransitie noodzakelijk is, veel ruimtelijke impact zal hebben en moeilijke keuzes vergt. En ook dat veranderingen in het landschap ten gevolge van de opwek van duurzame energie onvermijdelijk zijn.

De provincie stimuleert het gesprek binnen het traject van de RES-sen, vanuit haar ondersteunende, faciliterende en kaderstellende rol. Zij draagt bij aan regionale afstemming vanuit het oogpunt dat zij niet de rol overneemt, maar dat er door verbindingen te leggen nieuwe mogelijkheden kunnen ontstaan. Ook op de langere termijn en na het behalen van de RES-doelstellingen, blijft de provincie communiceren over beleid en acties.

De provincie ontwikkelt ook ruimtelijke beleid voor de opslag van energie. Omwonenden worden nauw betrokken bij plannen voor windenergie en kunnen meeprofiteren van de voordelen. Mede-eigenaarschap zorgt voor een eerlijker verdeling van de lusten en lasten.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie organiseert "regionale energietafels" om afstemming tussen gemeenten, waterschappen en netbeheerders te faciliteren over de manier om aan de energie- en klimaatambities te voldoen.
- + De provincie ontwikkelt in overleg met netwerkbeheerders een kansenkaart voor duurzame energieopwekking, waarmee ze zowel initiatiefnemers als netwerkbeheerders richting geeft.
- + Dubbelbestemmingen van gronden en eisen rondom tijdelijkheid van installaties zijn mogelijkheden die we willen inzetten om zo het draagvlak te vergroten.
- + De provincie stimuleert zo veel mogelijk dat gemeenten gezamenlijk plannen ontwikkelen voor regionale opgaven, maar borgt de realisatie van de doelstellingen.
- + De provincie kan via subsidieregelingen initiatiefnemers stimuleren om een minder rendabele maar betere landschappelijke inpassing mogelijk te maken.
- + De provincie stelt eisen aan de manier waarop initiatiefnemers samen met de omgeving zoeken naar de beste locatie, vorm en landschappelijke inpassing.
  - Niet grondposities, maar goede inpassing moet leidend zijn
  - Bewoners moeten inspraak kunnen hebben in de locatie
  - Initiatiefnemers worden gevraagd meerdere alternatieven voor te stellen; via "plaatsingsopties" kunnen ook grondeigenaren van afgevalen locaties delen in de opbrengst.
- + Initiatieven vanuit de lokale gemeenschap krijgen voorrang boven commercieel gedreven initiatieven.
- + De capaciteitsaanvraag van met name grotere bedrijven of SDE-aanvragers is in regio's dermate groot dat kleinere aanvragers daardoor in het gedrang komen. De provincie kan daarin een bemiddelende dan wel informatieve rol vervullen.
- + Het ontbreekt coöperaties vaak aan opstartkennis (moeten zelf het wiel uitvinden), projectmanagement en capaciteit voor nazorg. Provincies kunnen vanwege hun overzicht van verschillende trajecten als kennisbaken, facilitator en ondersteuner optreden.
- + De provincie kijkt samen met gemeenten naar financiële voordelen voor breed gedragen projecten (bijv. korting op leges).
- + Waar mogelijk stimuleert en faciliteert de provincie met participatiemodellen de inspraak van inwoners of draagt bij aan de ontwikkeling, waarbij zij optimaal gebruik maakt van de rollen van gemeenten, coöperaties, buurtschappen en dergelijke.
- + De provincie stimuleert de professionalisering van lokale energiecoöperaties, bijvoorbeeld door het subsidiëren van gezamenlijke regionale of provinciale backoffices.
- + Met de digitalisering van het bedrijfsleven en de samenleving is er een grote vraag aan datacapaciteit. Daardoor wordt er soms fors geïnvesteerd in datacenters met grote

elektriciteitsbehoeften. Provincies dienen met gemeenten daarbij te wegen in hoeverre die nodig zijn voor regionale behoeften en inpasbaar zijn in de openbare ruimte.

3. Water en ruimte

De afgelopen jaren hebben we ondervonden dat door de klimaatverandering meer weersextremen plaatsvinden. We hebben te maken met extreme neerslag en ook langdurige droogte, die beide hun tol eisen in de natuur. Drinkwaterbedrijven luiden de noodklok over drinkwatervoorraden. In steden zorgt hittestress steeds vaker voor enorme problemen. Ons klimaat verandert radicaal en dat vergt in gezamenlijkheid radicale oplossingen en maatregelen. Het vraagt voor het watersysteembeheer om een nieuwe balans in het vasthouden, bergen en afvoeren van water.

3.1. Water

De ChristenUnie wil dat Nederland een veilig land is en daarom ondersteunen we voluit het werk in het Deltaprogramma, waarin de overheden samenwerken aan het vergroten van de veiligheid. Wij willen dat de provincie bij ruimtelijke ordening meer rekening houdt met waterveiligheid, wateroverlast en droogte. Waterbelangen moeten sturend zijn bij allerlei keuzes rond ruimtelijke ontwikkelingen.

Waterveiligheid

De extreme situatie in 2021 in Limburg laat zien hoe belangrijk het is dat er aandacht is voor waterveiligheid. Er is sindsdien gewerkt aan het herstel van de waterschade, maar om wateroverlast een volgende keer ook te voorkomen moeten door provincie en waterschap nadrukkelijke keuzes worden gemaakt. Grote hoeveelheden water moeten op een natuurlijke manier kunnen worden opgevangen, zoals door de beekdalbrede aanpak.

Droogte

We kennen tegenwoordig ook langere perioden van (extreme) droogte. Het is daarom belangrijk dat de provincie met waterschappen en gemeenten werkt aan allerlei projecten om het water veel langer in de eigen regio vast te houden. De provincie kan bij het maken van ruimtelijke plannen veel meer gebruik maken van de waterkennis van de waterschappen.

Het bedrijfsleven, zowel bedrijven als de landbouw, moet gestimuleerd worden om water veel meer her te gebruiken. Hergebruik van water moet niet vrijblijvend zijn, maar verplicht waarbij ook gehandhaafd wordt.

Ook moeten we de burgers in droge periodes oproepen om hun watergebruik aan te passen.

Het beleid voor het grondwater moet beter worden afgestemd met het beleid voor het oppervlaktewater, want het gaat om hetzelfde watersysteem. Het is op veel plekken hard nodig dat we de natuurlijke watersystemen herstellen, zodat we in natuurgebieden gebiedseigen water kunnen gebruiken. We moeten 's winters grondwater en zo veel mogelijk oppervlaktewater conserveren voor de zomer.

Waterkwaliteit

Het creëren van schone en ecologisch gezonde watersystemen vereist veel aandacht van de provincie en waterschappen, door onder andere beperking van ongewenste uitstoot van milieuverontreinigende middelen en aanleg van natuurvriendelijke oevers. We moeten daarbij oog hebben voor de samenwerking over de grens. Alles wat water betreft begint voor Limburg namelijk over de grens.

De kwaliteit van het water staat symbool voor hoe wij met onze omgeving omgaan. Die waterkwaliteit voldoet op veel plaatsen nog niet aan de eisen, hoewel het inzamelen en zuiveren van afvalwater al fors is verbeterd. De provincie moet de komende jaren verder werken aan de implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Wij pleiten daarom voor beleid dat ongewenste verontreiniging van oppervlaktewater en grondwater door bijvoorbeeld mest en medicijnresten voorkomt.

Het scheiden van regenwater en rioolwater kan bijdragen aan de waterkwaliteit. Dit heeft als voordeel dat het riool onafhankelijk van de hoeveelheid regen optimaal kan blijven functioneren, wat overstroming van het riool kan tegengaan.

Drinkwater

De toenemende droogte en stijgende vraag naar drinkwater zet de drinkwaterwinning onder druk. Het is voor de drinkwaterbedrijven een uitdaging om te blijven voldoen aan zowel de kwantiteit als kwaliteit van het drinkwater. Naast het zoeken naar nieuwe bronnen voor drinkwater, is het van belang om zoveel mogelijk kraanwater te besparen door gebruik te maken van innovatieve oplossingen.

Waterschappen

Landbouw, natuur en bebouwing in een gebied stellen elk hun eigen eisen aan het optimale waterbeheer. De provincie stelt duidelijke regels en normen op, om in tijden van droogte de waterschappen te laten zorgen voor voldoende aanvoer van zoet water. Hierbij moeten we steeds de keuze maken tussen verschillende belangen. De agrarische bedrijven moeten genoeg ruimte en mogelijkheden houden om hun bedrijf goed te kunnen laten draaien, maar daarnaast moeten ook de natuurbelangen worden gediend én de woonfunctie worden ondersteund.

Klimaatadaptatie begint met klimaatacceptatie: we moeten weer leren om te leven met het water. De regel 'peil volgt functie' maakt plaats voor het principe 'functie volgt peil'.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie maakt een 'waterbalans', als fundering onder het beleid. Hoeveel water valt er? Hoeveel wordt er verbruikt en hoeveel stroomt er weg? De provincie onderzoekt de oplossingen voor deze vraagstukken.
- + De provincie zoekt naar concrete en gebiedsgerichte oplossingen om in lage gebieden veilig te kunnen wonen en werken. De provincie zorgt voor pilots in laaggelegen gebieden waar we ons moeten voorbereiden op periodes met wateroverlast.
- + De provincie zoekt samen met betrokken bewoners en waterschappen naar concrete oplossingen om te komen tot waterberging in gebieden waar dat nodig is.
- + De provincie zorgt voor een stresstest waar het gaat om waterveiligheid. Waarin onder meer gekeken wordt naar evacuatieplannen en aandacht gegeven wordt aan de bereikbaarheid van ziekenhuizen en andere essentiële gebouwen onder extreme (weers)omstandigheden.
- + De provincie zorgt voor een goede afstemming met gemeenten en waterschappen bij de planning van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen.
- + De provincie zoekt naar 'meekoppelkansen' om bij projecten door waterschappen ook direct natuurdoelen en recreatievoorzieningen te realiseren.
- + De provincie maakt plannen om hergebruik van afvalwater te stimuleren, ook voor het bedrijfsleven.
- + De provincie draagt bij aan een robuuste natuur, zodat we in toekomstige situaties beter bestand zijn tegen weersextremen, door te investeren in de aanleg van natuurlijke klimaatbuffers.
- + De provincie investeert in de winning van warmte en koude uit oppervlaktewater om een bedrage te leveren aan de energietransitie.

3.2. Omgevingsvisie

Wij voelen een grote verantwoordelijkheid om onze ruimte zo in te richten dat we voor toekomstige generaties een goede leefomgeving achter laten. De inrichting van de openbare ruimte moet aansluiten bij het eigen karakter van landschappen, dorpen en steden. De omgevingsvisie biedt hiervoor kaders. Belangrijk is dat de inwoners en/of omwonenden worden betrokken bij de te maken keuzes. Door burgerparticipatie te organiseren zorgen we voor lokaal draagvlak en kunnen inwoners, bedrijven en belangenorganisaties zelf een bijdrage leveren aan de plannen.

Een uitgebreidere visie over wonen staat beschreven in hoofdstuk 4.2. 'woningen op de goede plek'.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De ChristenUnie zet zich in voor het beperken en terugdringen van het overschot aan bedrijfs- en kantoorruimte in regionale en gemeentelijke ruimtelijke plannen.
- ⊕ De provincie maakt een plan om bestaande gebouwen te hergebruiken. Veel ruimtevraag kan door hergebruik, transformatie of sloop/nieuwbouw in bestaande panden worden gerealiseerd.
- ⊕ De provincie neemt de regierol op bij het opstellen van de Omgevingsvisie waarin we plannen maken hoe we gebieden en regio's inrichten en welke plannen we voor welk gebied willen ontwikkelen en toestaan.
- ⊕ Bij ruimtelijke plannen houden we rekening met de inpassing van de opwekking van duurzame energie, klimaatadaptatie en waterbeheer.
- ⊕ Stimuleren van regionale afstemming bij de kantoren- en bedrijventerreinenmarkt.

4. Wonen voor iedereen

4.1. Betaalbare en voldoende woningen

Iedereen heeft behoefte aan een thuis. Sterker, wonen is in ons land zelfs een sociaal grondrecht. In artikel 22 van de Grondwet staat het zo: "Bevordering van voldoende woongelegenheden is voorwerp van zorg der overheid." Wonen gaat over zoveel meer dan stenen stapelen. Wonen gaat over samenleven, over samenhang, over het zijn van een gemeenschap in een straat of buurt, in een wijk of dorp.

Door de krapte op de huizenmarkt kunnen veel inwoners in Limburg geen woning vinden. Er zijn vooral veel meer sociale en middeldure huurwoningen nodig, naast betaalbare koopwoningen. De ChristenUnie wil daarom dat er landelijk 100.000 woningen per jaar bijkomen, waarbij een substantieel deel beschikbaar komt voor starters en senioren. De provincie neemt hierbij de regie.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie neemt de regie op de beschikbaarheid van voldoende locaties om woningen te kunnen bouwen. De woningbouw moet versneld worden. Zij zorgt voor een minimale plancapaciteit van 130%, zodat er altijd voldoende locaties bouwrijp zijn.
- + De provincie stimuleert het ombouwen van leegstaande bedrijven of kantoren naar woningbouw. Hierbij moet rekening gehouden worden met de bewoonbaarheid van een gebied.
- + De provincie stelt eisen aan aantallen woningen in de categorieën: sociale huur, midden huur en betaalbare koopwoningen. Zij investeert daarbij samen met gemeenten in onrendabele toppen in de grondexploitaties als gevolg van deze keuzes.
- + De provincie past vaker zelfwoonplicht toe, zodat (betaalbare) koopwoningen niet opgekocht kunnen worden door investeerders.
- + Permanente bewoning van recreatiewoningen moet tegengegaan worden. Bestemmingsplannen worden met een reden vastgesteld. Daar waar recreatiebewoning wordt toegestaan is, permanente bewoning vaak niet passend binnen het bestemmingsplan.
- + De provincie heeft oog voor de behoefte aan betaalbare woningen voor specifieke doelgroepen: starters, senioren, zorg-wooncomplexen en tijdelijke woningen voor internationale arbeiders.
- + De provincie pakt knellende regelgeving voor doorstroming en 'kangoeroe-wonen' aan.
- + Wooninitiatieven zoals tiny houses worden actief door de provincie ondersteund.
- + De provincie ondersteunt gemeenten bij planvorming. Bouwen op de juiste locatie en rekening houden met kwaliteitseisen vanuit duurzaamheid en type woningen is ingewikkeld. Samenwerken in de fase van planvorming draagt bij aan uiteindelijk kwalitatief hoogstaande woningen voor de goede doelgroepen. Zij stelt daarvoor expertise beschikbaar.
- + De provincie zorgt ervoor dat de natuurvergunningen sneller verleend worden. Het helpt daarbij als gemeenten een 'Soortenmanagementplan'¹ hebben. De provincie neemt initiatief en ondersteunt gemeenten daarbij.

4.2. Woningen op de goede plek

In het ruimtelijk beleid van de provincie vinden wij drie zaken van groot belang: duurzaamheid, sociale kwaliteit en ruimtelijke kwaliteit. De ChristenUnie wil zorgvuldig met de schaarse ruimte omgaan. Dit betekent dat we liever gebouwen hergebruiken of een andere functie geven dan dat we gaan bijbouwen. Ook kiezen we ervoor om zoveel mogelijk binnenstedelijk te bouwen en zo min mogelijk te bouwen in het groen. Het aantal vervoerskilometers van bijvoorbeeld woon-werkverkeer zal hierdoor niet toenemen. Dit is beter voor de leefbaarheid.

---

¹ In een soortenmanagementplan inventariseert men mogelijk beschermde soorten, die in het gedrang kunnen komen bij activiteiten.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie neemt bij het maken van provinciaal beleid de ladder voor duurzame verstedelijking als uitgangspunt.
- + De provincie bouwt bij voorkeur binnenstedelijk en vlakbij het openbaar vervoer. De ChristenUnie ziet daarbij wel grenzen aan binnenstedelijk bouwen. Er dient bij binnenstedelijk gebied een goede afweging gemaakt te worden tussen enerzijds de behoefte aan bepaalde type woningen en anderzijds de behoefte aan groen in een stad of dorp.
- + De provincie bouwt buitenstedelijk als de grenzen aan binnenstedelijk bouwen zijn bereikt. Daarbij geldt dat op klimaatbestendige locaties wordt gebouwd.
- + De benodigde investeringen voor de bouw van woningen lopen gelijk op met de investeringen in bereikbaarheid, groen en voorzieningen.
- + De provincie heeft specifiek oog voor het bouwen van woningen en kleinschalige werklocaties nabij kleine kernen. De provincie ziet erop toe dat gebouwd wordt naar behoefte, zodat kleine kernen een vitale samenleving houden.
- + De provincie experimenteert met functiemenging van werken en wonen. In steden is dit meer gebruikelijk dan in dorpen. Functiemenging kan alleen bij werkfuncties met een lage milieucategorie (1 en 2).

4.3. Duurzaam wonen

Verduurzaming van de woningvoorraad is een grote opgave en vooral ook een zaak van de lange adem. De ChristenUnie vindt dat deze transitie voor iedereen betaalbaar moet zijn en dat iedereen kan profiteren van de bijkomende voordelen voor de eigen portemonnee. De huidige energie-afhankelijkheid van andere landen en de hoge energieprijzen maken dit des te meer noodzakelijk.

Een uitgebreidere visie op energie staat beschreven in hoofdstuk 2 Energie en klimaat.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie stimuleert klimaatbestendig bouwen.
- + Bij het kiezen van nieuwe locaties houdt de provincie rekening met de omgang met water bij te veel en te weinig water. Afvoer van hemelwater en afvalwater wordt gescheiden. Hittestress wordt zoveel mogelijk tegengegaan.
- + De provincie stimuleert circulair bouwen van woningen. Grondstoffen zijn schaars en kosten veel energie om te bewerken.
- + De provincie stimuleert isolatie van nieuwe en bestaande woningen. Isolatie verhoogt het comfort en bespaart direct op energie en geld.
- + De provincie stimuleert zonnepanelen op daken of aan gevels van woningen. Eigen energieopwekking levert direct winst voor het klimaat en bespaart geld. 'Zon op dak of gevel' is het ultieme voorbeeld van meervoudig ruimtegebruik. Ook laadpalen voor elektrische auto's zijn nodig.
- + De provincie stimuleert gasloos en energieneutraal nieuwbouw van woningen. Bij bestaande bouw stimuleert de provincie grootschalige warmtetransitie.

4.4. Huisvesting arbeidsmigranten en vluchtelingen

We zijn gezegend met een land waar vrede en welvaart is. Dit is niet vanzelfsprekend zoals ook schrijnend wordt geïllustreerd door de recente ontwikkelingen in Oekraïne. Jaarlijks vluchten tienduizenden mensen naar Nederland, omdat ze in hun eigen land vervolgd worden vanwege oorlog, afkomst, geloof, politieke overtuiging of geardeerdheid. Gemeenten zijn verplicht een bepaalde hoeveelheid vluchtelingen met een verblijfsvergunning (statushouders) een woonruimte te bieden. De provincie heeft als taak om te kijken of gemeenten zich aan deze verplichting houden en zet zich in om de samenwerking tussen gemeenten te bevorderen.

Arbeidsmigranten dragen veel bij aan onze economische welvaart. Ondanks hun bijdrage aan de maatschappij worden zij vaak niet goed geholpen. Gemeenten hebben vaak niet genoeg woningen, waardoor er vaak schrijnende situaties zijn. De ChristenUnie vindt dat we arbeidsmigranten niet louter moeten zien als een product dat arbeid levert, maar als een medemens, waar wij menswaardig mee dienen om te gaan. Dat betekent dat zij recht hebben op fatsoenlijke huisvesting. Indien gemeenten onderling geen goede afspraken kunnen maken over huisvesting en er een impasse is, dan dient de provincie de regie te pakken, zodat een waterbedeffect wordt tegengegaan.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Het is belangrijk dat gemeenten hun verantwoordelijkheid nemen en vluchtelingen goede en passende opvang krijgen. Waar noodzakelijk vervult de provincie een ondersteunende rol.
- ⊕ Bij grote toestroom van vluchtelingen zet de provincie zich in om samenwerking te stimuleren tussen gemeenten bij de opvang van vluchtelingen.
- ⊕ De provincie voert de regie indien de regio geen goed huisvestingsbeleid heeft voor arbeidsmigranten.

5. Natuur

De ChristenUnie wil dat ook volgende generaties kunnen genieten van de natuur. In coronatijd hebben veel mensen de weg naar de natuur gevonden. De explosieve toename aan recreatief gebruik had echter ook een keerzijde: er vond meer verstoring plaats.

Verder zien we overal om ons heen dat milieuvervuiling de natuur aantast, dat de biodiversiteit afneemt en dat natuur vaak in de verdrinking komt door economische activiteiten. De natuur levert schoon drinkwater en allerlei andere 'ecosysteemdiensten', waarvan de waarde moeilijk in geld is uit te drukken, maar die wel van levensbelang zijn.

5.1. Natuur-inclusieve samenleving

De ChristenUnie streeft naar een natuur-inclusieve samenleving waarbij de natuur geen sluitstuk is maar een uitgangspunt. We vinden het belangrijk dat er zorgvuldige regels zijn die de natuur beschermen, die de belangen van de natuur eerlijk afwegen tegen andere belangen. Natuur-inclusiviteit moet daarbij het uitgangspunt zijn. We zullen moeten leren leven met een veranderend klimaat en onze natuur en het beheer daarvan hierop inrichten in zowel stedelijke-, natuur- en plattelandsgebieden.

Een goed natuurbeleid kan niet zonder langjarige kaders voor doelen en vergoedingen, een adequate ruimtelijke sturing, een passende beloning voor geleverde diensten, en een intensieve samenwerking tussen overheid, terreinbeherende organisaties (TBO's), boeren en particulieren. De ChristenUnie vindt het belangrijk om ook samen te werken met het waterschap om het watersysteem, verder te versterken en toekomstbestendig te maken.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Inzetten op een natuur-inclusieve samenleving waarbij aandacht voor natuur en biodiversiteit het uitgangspunt is.
- + Verstening van de leefomgeving, zoals de verstening van tuinen, tegengaan door de samenwerking met Stichting Steenbreek te intensiveren.
- + Schoonhouden van de leefomgeving, onder meer door het terugdringen van zwerfvuil langs snelwegen en provinciale wegen.
- + Een betere samenhang van natuur- en klimaatbeleid: klimaatadaptatie krijgt de juiste prioriteit in het natuurbeleid.
- + Uitvoeren van het Deltaplan voor de boerenlandvogels, samen met boeren en agrarische collectieven om de situatie van de akkervogels te verbeteren.
- + Hoge prioriteit geven aan de bestrijding van exoten, zoals Japanse duizendknoop en Reuzenberenklauw, omdat invasieve soorten voor veel schade zorgen.

5.2. Natuurontwikkeling

Provincies zijn verantwoordelijk voor het natuurbeleid en geven hier met een gebiedsgerichte aanpak invulling aan. Het Natuurnetwerk Nederland (NNN), met daarin de Natura 2000 gebieden, is een samenhangend netwerk van natuurgebieden. De beheerders en eigenaren van deze terreinen zijn de belangrijkste partners voor dit natuurbeleid en voor behoud van de soortenrijkdom.

Met de Limburgse aanpak Bossen zorgt de provincie Limburg voor een kwaliteitsimpuls voor de bestaande bossen. Meer bos is nodig voor de biodiversiteit en voor het vastleggen van CO₂. De omvang en de kwaliteit van bossen staan onder druk, daarom streven de Rijksoverheid en de provincie Limburg naar een uitbreiding van het bosareaal met minimaal 10%. Op de gronden binnen het Nationaal Natuurnetwerk streven we naar maximale biodiversiteit. We zetten in op herstel van houtwallen, graften, singels en heggen (met vergoeding voor de boer), en voor structureel meer bomen en/of struiken op en rond bedrijventerreinen en langs de gemeentelijke-, provinciale, en Rijksinfrastructuur.

Hout is een klimaat-neutrale bouwstof, die in de toenemende vraag naar grondstoffen goed uit onze eigen provincie kan komen. De mogelijkheden voor productiebossen kunnen worden onderzocht.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De provincie heeft als doel om de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Limburg (NNL) in 2027 te voltooien en geeft hieraan hoge prioriteit. Een kwalitatief goed functionerend NNL en robuuste ecologische verbindingzones zijn nodig om natuurgebieden met elkaar te verbinden, waaronder de verbinding Schinveld-Mook.
- ⊕ De kernkwaliteiten van de Nederlandse landschappen, zoals in Limburg het Heuvelland, en aardkundige monumenten verdienen een wettelijke bescherming.
- ⊕ In de Omgevingsvisie wordt ingezet op het veiligstellen van de waarden van stilte, rust en duisternis.
- ⊕ Stimuleren van houtbouw; hout is een klimaat-neutrale bouwstof.
- ⊕ De provincie zorgt ervoor dat er minimaal 10% meer bosareaal bijkomt.

5.3. Recreatieve natuur

Het reguleren van de recreatieve druk is één van de uitdagingen waar de provincie voor staat. Met het omvormen van landbouwgrond op locaties waar de stikstofuitstoot verlaagd moet worden, kunnen nieuwe recreatiegebieden gecreëerd worden buiten kwetsbare natuurgebieden, gecombineerd met de woningbouwopgave (wonen in het groen) en de aanleg van nieuwe bossen

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Een nationale parkenstrategie is nodig om de recreatieve druk op kwetsbare natuur- en bosgebieden te verminderen. Het Rijk heeft hierbij nadrukkelijk een rol en onze provincie moet een belangrijke partner zijn.
- ⊕ Limburg is aantrekkelijk voor fietsers en wandelaars. Toegankelijke natuur, een fijnmazig netwerk van fiets- en wandelpaden is daarom belangrijk, waarbij wel de kwetsbare natuur wordt ontzien.

5.4. Faunabeheer

Het is een illusie dat we de natuur in Nederland helemaal de vrije hand kunnen geven. Beheer van flora en fauna is nodig om te voorkomen dat een populatie de draagkracht van een gebied te boven gaat. Denk in Limburg aan het reguleren van de wilde zwijnenpopulatie. Het is van het grootste belang om vroegtijdig het beheer aan te passen, zodat voorkomen kan worden dat populaties schade brengen aan natuurgebieden en aangrenzende landbouwgebieden. Jacht kan dienen als een integraal onderdeel van een pakket maatregelen dat het beheer van een natuurgebied nodig heeft, maar er moet ook uitgekeken worden naar methoden waarbij het niet meer nodig is om te jagen. De discussie over de beste vorm van faunabeheer moet starten bij de draagkracht van een gebied.

Een groot deel van de uitgekomen eieren, de jonge vogels, wordt opgegeten door roofdieren. Als we bepaalde vogelpopulaties willen laten toenemen, zullen de rivalen van deze vogels zorgvuldig beheerd moeten worden. Een breder plan met betrekking tot faunabeheer is nodig, zodat de middelen die de provincie Limburg en de energie die de agrariërs hierin steken niet verloren gaan.

Met in het wild levende dieren in de provincie moet respectvol en zorgvuldig worden omgegaan. Dit geldt ook voor een soort als de bever, die na herintroductie en ook deels op eigen kracht komend vanuit Duitsland nu weer in alle geschikte wateren in Limburg voorkomt. Tegelijkertijd zorgt de bever echter op het gebied van waterbeheer voor overlast en veroorzaakt die plaatselijk problemen. Bijvoorbeeld door het graven van holen onder wegen nabij moerasgebieden en vraat aan monumentale bomen in parken of particuliere tuinen. Ook de wolf is terug in Limburg. Dat de wolf zich weer in Limburg vestigt, is goed voor het ecosysteem, maar kan ook schade brengen aan vee. Voor zowel de bever als de wolf zijn diervriendelijke beheermaatregelen nodig.

Invasieve exoten (vooral muskusrat en ook wasbeer) komen we steeds vaker tegen. Doordat dieren en planten het goed kunnen vinden in onze natuur en in de steden, en er vaak geen natuurlijke vijand is, planten ze zich gemakkelijk voort. Het is ook hier van belang dat tijdig in kaart wordt gebracht waar de problemen met invasieve exoten zich voordoen, zodat er beheermaatregelen kunnen worden genomen.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Goed en tijdig beheer zodat populaties niet groter worden dan het gebied aankan.
- + Hoge prioriteit geven aan de bestrijding van exoten, omdat invasieve soorten voor veel schade zorgen.
- + Inzet op diervriendelijke beheermaatregelen, waaronder het voortvarend uitvoeren van de Beleidslijn Bever.
- + Een strikte bescherming voor wilde ganzen (die bij ons overwinteren) en een doordachte bestrijding van verwilderde ganzen (die bij ons overzomereren).
- + Een regeling die het boeren makkelijker en goedkoper maakt om wildschade te kunnen opgeven.
- + Voldoende menskracht voor vergunningverlening en met name handhaving.
- + Het tegengaan van voedselverspilling en daarvoor het opnemen van geschoten wild in de voedselketen.

6. Landbouw

6.1. Toekomstbestendige landbouw

De ChristenUnie zet zich in om de landbouwsector te transformeren naar een toekomstbestendige landbouw. Met andere woorden; landbouw die bijdraagt aan duurzame voedselvoorziening. Een landbouw die zorgdraagt voor het in stand houden en/of verbeteren van de biodiversiteit, het klimaat en landschap. Tegelijkertijd zetten we ons ook in voor een landbouw die economisch rendabel is. Een hoge biodiversiteit hoort bij de schepping en is van levensbelang. Biodiversiteit zorgt voor de bestuiving van allerlei gewassen, voor een rijk bodemleven en een hoge bodemvruchtbaarheid. Toekomstbestendige landbouw gaat daarom uit van ecologische, economische en sociale waarden.

Om toekomstbestendig te zijn, moet de landbouwsector klimaatneutraal en circulair (kringlooplandbouw) worden. En daarvoor gericht op het optimaal inzetten en hergebruiken van grondstoffen en producten en het zoveel mogelijk voorkomen van reststoffen, afval en schade aan het milieu (bijvoorbeeld door ammoniak, nitraat, fosfaat, fijnstof, pesticiden).

De ChristenUnie wil de landbouw ondersteunen om zo, samen met boeren, te zorgen dat we ook in de toekomst gezond voedsel hebben uit Nederland. Vanuit deze gedachte is de ChristenUnie een groot voorstander van de toekomstbestendige landbouw met ruimte om te kunnen boeren.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De provincie maakt zich sterk voor een eerlijk verdienmodel voor de boer, zodat maatschappelijke baten ook daadwerkelijk vertaald worden in verdiensten voor de boer. Het is belangrijk dat de boer een toekomstperspectief heeft en voor de lange termijn vooruit kan. Dat zorgt er ook voor dat de boer niet in onzekerheid leeft en mentaal gezond blijft.
- ⊕ Steun aan jonge en nieuwe boeren zodat de landbouw toekomstgericht blijft. De provincie houdt in de gaten dat we genoeg boeren overhouden. Bedrijfsoverdrachten zijn cruciale momenten voor de continuering van gezinsbedrijven. De provincie kan hierin een ondersteunende rol spelen.
- ⊕ Stimuleren van kruidenrijke akkerranden waardoor op akkers ook weer de typische Limburgse akkervogels zoals de patrijs en veldleeuwerik te zien zijn, onder meer door natuur- en landschapsbeheer te vergoeden;
- ⊕ Inzetten op het behoud en herstel van landschaps- en cultuurhistorische elementen, met name houtwallen, graften en heggen, en ook holle wegen.
- ⊕ Verkleinen van de negatieve effecten van de landbouw op natuurwaarden in de omgeving. Onder meer door ruim baan te geven aan biologische landbouw en door in te zetten op niet-chemische gewasbeschermingsmiddelen.

6.2. Transitie stimuleren

De transitie naar een circulaire, klimaat-neutrale, natuur-inclusieve en toekomstbestendige landbouw (al dan niet biologisch en/of aangevuld met maatschappelijke diensten) die ook economisch rendabel is, is een proces van de lange adem. Er bestaat geen blauwdruk voor de weg daar naar toe. Maar nu al zijn er veel initiatieven en innovaties, zoals agroforestry, die stappen in de goede richting vormen. De provincie kan die initiatieven stimuleren en de partners faciliteren die daaraan werken. Met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) C- waarin beleidsterreinen, zoals KRW, natuur, etc. – bij elkaar komen, krijgt de provincie een grote rol toebedeeld. De ChristenUnie wil dat de provincie haar rol pakt in het gebiedsgerichte beleid.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Stimuleren van agrarische collectieven die de toekomstbestendige landbouw praktisch invullen.

- ⊕ Blijvende aandacht vragen voor innovatie in de landbouw, vooral als het gaat om het sluiten van kringlopen. Maar ook andere verduurzamingsdoelen, zoals dierenwelzijn, natuur-inclusieve landbouw en stikstofbronmaatregelen (reductie van emissies).
- ⊕ We moeten alle innovaties gebruiken om te komen tot een toekomstbestendige landbouw. De provincie stimuleert daarom experimenten, zoals precisielandbouw, akkerranden boordevol akkerkruiden, strokenteelt en nieuwe technologie met robots, en initiatieven om erosie op hellingen tegen te gaan.
- ⊕ Er moet genoeg ruimte blijven voor boeren. De provincie houdt daar rekening mee bij haar ruimtelijke ontwikkelingsplannen. Waaronder het ontwikkelen van een plan om leegstaande en leegkomende boerderijen te herbestemmen, om zo de leefbaarheid en kwaliteit van de leefomgeving te waarborgen.
- ⊕ Schaalvergroting van het boerenbedrijf alleen toestaan wanneer het een bijdrage levert aan het vergroten van de duurzaamheid en het dierenwelzijn.
- ⊕ Toekomstgericht landbouwonderwijs bevorderen: onderwijs dat niet achterloopt op de innovatieve en duurzame ontwikkelingen. We moeten met onderwijsorganisaties de 'best practices' delen.
- ⊕ Boeren krijgen een adequate vergoeding voor natuur- en landschapsbeheer in het kader van Groene en Blauwe diensten, waaronder het beheer van akkerranden. De administratieve lasten moeten laag zijn.

6.3. Stad-landrelaties

De ChristenUnie wil zich inzetten voor een goede samenwerking tussen de landbouwsector en de ondernemers en inwoners van het stedelijk gebied. Wij vinden het belangrijk dat onze inwoners in stedelijke gebieden zich bewust zijn van waar hun voedsel vandaan komt, wat er in de landbouwsector speelt en waarom er bepaalde keuzes worden gemaakt.

De ChristenUnie vindt dat de landbouwsector de relatie stad-land flink kan versterken. Het stedelijk gebied in de omgeving is steeds belangrijker als afzetgebied. Steeds meer mensen die in stedelijk gebied wonen, hebben een eerlijke prijs over voor producten uit de buurt met een aansprekend verhaal en stellen hogere eisen aan dierenwelzijn en landschappelijk schoon. Het draagvlak bij (kritische) burgers kan toenemen als er meer zicht is op de landbouw en de dilemma's die er spelen. De nadruk komt meer te liggen op korte ketens en op samenwerking tussen producenten bij het vermarkten van producten.

In vrijwel alle regio's liggen er kansen voor de landbouw in het zoeken van een sterke verbinding met de stad, niet alleen voor de afzet van hoogwaardige voedselproducten, maar ook voor verdere verbreding. De groei van het aantal inwoners betekent een groeiende stroom mensen die er in hun vrije tijd op uit trekken. Deze vrijetijdseconomie vraagt een aantrekkelijk agrarisch landschap, met vooral grondgebonden landbouwbedrijven die passen bij de schaal van het cultuurhistorisch waardevolle landschap.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Het stimuleren van de oprichting van nieuwe coöperaties waarin boeren en tuinders zich kunnen verenigen om samen sterk te staan tegenover de machtige inkooporganisaties en supermarkten.
- ⊕ Het oprichten van regionale voedselmarkten, met gebiedscoöperaties die het voedsel rechtstreeks van boeren naar burgers loodsen.
- ⊕ Het stimuleren van streekfondsen: agrarisch natuurbeheer is niet alleen van boeren, maar vraagt ook betrokkenheid van burgers en bedrijven.
- ⊕ Het stimuleren van initiatieven van inwoners om zelf betrokken te zijn bij de productie van hun voedsel, zoals de Herenboerenbeweging.

6.4. Glastuinbouw

De glastuinbouw is een belangrijke economische drager in met name de regio Venlo. De provincie zal deze sector ondersteunen en innovatieve ontwikkelingen stimuleren die de duurzaamheid vergroten. Samen met de sector wordt gezocht naar innovatieve oplossingen en mogelijkheden. In het kader van Greenport ontwikkelingen wordt actieve Europese steun gezocht voor innovatie, transport en arbeid. Sterke concentraties in specifiek aangewezen gebieden maken dat een omvangrijk cluster van tuinbedrijven, toeleveranciers en afnemers, logistieke bedrijven, kennis- en onderzoeksinstituten en advies- en dienstenbureaus elkaar versterken, zodat hoogwaardige en duurzame tuinbouwcomplexen ontstaan. Tegelijkertijd wordt de glastuinbouw ook gewezen op haar verantwoordelijkheid om de impact op de omgeving te verminderen, door aandacht voor schone productie en door de lichthinder flink te verminderen.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Clustering en schaalvergroting dient een bijdrage te leveren aan de verdere verduurzaming van de glastuinbouw.
- ⊕ Inzetten op het versterken van de innovatieve kracht van de glastuinbouw op de terreinen van teelt, transport, onderzoek, kennis en arbeid.
- ⊕ Geothermie en restwarmte uit de industrie kan een goed alternatief zijn voor de warmtebehoefte in de glastuinbouw. De provincie stimuleert het onderzoek en de toepassing daarvan.
- ⊕ Nieuwe kassencomplexen moeten klimaatneutraal zijn en niet meer afhankelijk zijn van fossiele energie.

7. Bereikbaarheid

7.1. Bereikbaarheid verbindt

Goede bereikbaarheid helpt om inwoners in contact te laten blijven met familie en vrienden en te kunnen deelnemen aan bijvoorbeeld cultuur en sport. Bereikbaarheid zorgt ook dat mensen op hun werk kunnen komen. Fysieke bereikbaarheid, maar ook digitale bereikbaarheid als aanvulling daarop, is steeds belangrijker. Ook inwoners met fysieke-, mentale- of andere beperkingen moeten volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving en daarvoor gebruik kunnen maken van vervoer.

De verschillende collectieve vormen van vervoer moeten betaalbaar en veilig zijn voor iedereen. De ChristenUnie hanteert daarom als voorkeursvolgorde 'STOP': Stappen, Trappen, Openbaar vervoer en Privévervoer. Wandelen en fietsen is duurzaam en gezond. Stappen en trappen heeft een recreatieve functie, maar is ook steeds vaker de eerste keus voor verplaatsing of korte en middellange afstanden.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie maakt ruimte voor voetgangers en fietsers in haar provinciaal beleid en bij nieuwe gebiedsontwikkelingen. Bijzonder aandacht is er voor inwoners met een beperking.
- + De provincie investeert in uitbreiding van fietsnelwegen die aantrekkelijk zijn voor woon-werk verkeer. De fiets is een doelmatige vorm van vervoer voor reizen van 15 tot 25 kilometer. De recreatieve functie en praktische functie worden hierbij gecombineerd. De ChristenUnie biedt daarmee ruimte aan de snelle fietsers (e-bikes, Speed pedelecs en racefietsers)
- + De provincie investeert in betere fietsvoorzieningen; bijvoorbeeld bij stations om de (elektrische) fiets een aantrekkelijk vervoersalternatief te maken. Een goed aanbod van OV-fietsen is daarbij van belang.
- + De provincie draagt bij aan 'Mobility as a Service' (MaaS). MaaS gaat om het plannen, boeken en betalen van al het mogelijke vervoer via apps, zodat reizen van-deur-tot-deur op maat en volgens de wensen van de reiziger mogelijk is.
- + De provincie zet zich in om de situatie op de Limburg wegen zo veilig mogelijk te houden, door wegen veilig in te richten en door te investeren in educatie en verandering van gedrag. Verlagen van de maximumsnelheid kan hier onderdeel van zijn. Dit geeft drie keer winst: veiliger verkeer, minder luchtverontreiniging en minder geluid.

7.2. Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer is een duurzaam alternatief als reisafstanden toenemen of als beperkingen wandelen en fietsen moeilijk maken. De ChristenUnie wil het gebruik van het openbaar vervoer stimuleren ten opzichte van het privévervoer. Het openbaar vervoer dient zoveel mogelijk een ontspannende vorm van reizen te zijn voor iedereen die geen auto kan of wil bezitten. Eén van de voorwaarden hiervoor is dat het openbaar vervoer voor iedereen betaalbaar moet zijn.

Goede internationale verbindingen, zoals hogesnelheidslijnen naar Luik en Aken, moeten het ook aantrekkelijk maken om over de grens te werken en kunnen de euronale arbeidsmarkt bevorderen. Daarbij moeten verbindingen met de dorpen goed zijn, zodat het voor werkende mensen aantrekkelijker wordt om er te wonen.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie investeert in een hoofdnet van openbaar vervoerlijnen waar het (potentiële) reizigersaanbod dat mogelijk maakt. Voor het fijnmaziger vervoer zet de provincie in op een flexibel netwerk van vraaggestuurd vervoer. Combinaties met andere vervoersbehoeftes als doelgroepenvervoer en lokale initiatieven worden daarbij ingezet om ook in minder dichtbevolkte regio's adequate mobiliteit aan te bieden.

- ⊕ Inzet op goede nationale en internationale treinverbindingen. De reistijd tussen Limburg en de Randstad moet korter en het spoor moet geschikt worden gemaakt voor hogere snelheden. Ook moet ingezet worden op verbetering van de treinverbindingen Maastricht-Aken en Eindhoven-Venlo-Düsseldorf, en elektrificatie van de Maaslijn.
- ⊕ De provincie investeert in dichtbevolkte gebieden in hoogfrequent openbaar vervoer. Als de dienstregeling ten minste elke 15 minuten wordt uitgevoerd, blijkt openbaar vervoer steeds vaker de voorkeur te krijgen boven privévervoer.
- ⊕ Vervoersmiddelen die de provincie inzet voor openbaar vervoer, zijn waar mogelijk emissieloos.
- ⊕ De provincie houdt - waar mogelijk - verbindingen met kleine dorpen in stand. Als dit niet langer haalbaar is, moeten er andere oplossingen worden geboden. De provincie ondersteunt lokale plannen en initiatieven, zodat bewoners toch aansluiting hebben op regionale bus- en treinlijnen.
- ⊕ De provincie waarborgt een goede toegankelijkheid van het openbaar vervoer voor ouderen en mensen met een beperking. Dit betekent dan ook daarop ingerichte informatievoorziening, haltes, stations, bussen en treinen.
- ⊕ De tarieven van het openbaar vervoer moeten naar beneden om een betaalbare reismogelijkheid te zijn en een aantrekkelijk alternatief voor privévervoer. Voor specifieke doelgroepen, zoals minima en kinderen, moet de mogelijkheid van gratis openbaar vervoer onderzocht worden.
- ⊕ De provincie heeft aandacht voor sociale veiligheid van haltes en stations, en ook in de treinen en bussen zelf. Dit vraagt om goede afspraken met de politie en het Openbaar Ministerie om de veiligheid in het openbaar vervoer te verzorgen.

7.3. Privévervoer

Het Rijk gaat het gebruik van de auto 'beprijzen'. Het Rijk wil hiermee het autogebruik laten afnemen ten gunste van duurzamere vormen van vervoer. In landelijke gebieden zal de auto een belangrijk onderdeel blijven van de vervoersmix. Daarom zal de provincie deelmobiliteit stimuleren en ziet de provincie erop toe dat de kosten rechtvaardig worden toegepast.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Waar aanvullend op stappen, trappen en openbaar vervoer er behoefte is aan privévervoer stimuleert de provincie Limburg het gedeeld gebruik van vervoersmiddelen, zoals deelauto's en deelfietsen.
- ⊕ De provincie houdt het areaal aan autowegen en vaarwegen kwalitatief op orde. Zij investeert op tijd in de renovatie of vervanging van bruggen en tunnels. Een groot deel van deze 'werken' komen de komende tijd in de vervangingsfase.
- ⊕ De provincie legt in principe geen nieuwe wegen aan. De ChristenUnie richt haar beperkte provinciale middelen op beheer en onderhoud van bestaande autowegen en op duurzamere vormen van vervoer. Een uitzondering is nodig als autobereikbaarheid nodig is bij grootschalige nieuwe bouwlocaties.
- ⊕ Provinciale wegen dienen dorpskernen te mijden om de leefbaarheid te vergroten. De provincie Limburg onderzoekt of een rondweg een duurzamer en veiliger alternatief biedt.

7.4. Duurzaam bereikbaar

Bereikbaar zijn mag niet ten koste gaan van de kwaliteit van onze leefomgeving en de leefbaarheid. De ChristenUnie wil de belasting van het milieu door het verkeer verkleinen en hiervoor gericht investeren in de sterke punten van verschillende vormen van vervoer. Het verkeer moet slimmer, schoner en zuiniger. De luchtvaart en scheepvaart moeten daarbij net andere bedrijfstakken hun aandeel leveren in het terugbrengen van de uitstoot.

Dit geldt dus ook voor Maastricht Aachen Airport. Maastricht Aachen Airport is alleen toekomstbestendig als de transitie wordt gemaakt naar een duurzame luchtvaart. Daarbij moet sprake zijn van een bewezen

winst voor de economie en er moet nadrukkelijk rekening gehouden worden met de lasten van omwonenden. Op de korte termijn is dit geen realistisch scenario. De ChristenUnie vindt dat luchtvaart en scheepvaart evenals andere bedrijfstakken hun aandeel moeten leveren in het terugbrengen van de uitstoot van CO₂ en stikstof. Sluiting van het vliegveld betekent minder uitstoot en daarmee meer ruimte voor bouwen en de landbouw.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De provincie stimuleert het elektrificeren van het verkeer door het opvoeren van het aantal laadpunten en waterstoftankstations voor personenauto's, vrachtauto's, bussen en binnenvaartschepen.
- ⊕ Er moet een dekkende infrastructuur zijn voor de laadpunten zodat ook gebieden die minder goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer wel duurzaam te bereiken zijn.
- ⊕ De provincie stimuleert de transitie van vrachtvervoer van de weg naar de binnenvaart, buisleidingen en via het spoor.
- ⊕ De provincie stimuleert de elektrificatie van de binnenvaart.
- ⊕ De provincie draagt bij aan pilots en subsidies voor vrachtverkeer op alternatieve energiebronnen.
- ⊕ Afbouwen van de activiteiten van Maastricht Aachen Airport zodat daarmee een bijdrage geleverd wordt aan het terugbrengen van CO₂ en stikstof en omwonenden geen last hebben van stress en gezondheidsschade door de geluidsoverlast van de luchtvaart.

8. Stikstof

Nederland verkeert in een stikstofcrisis. In 2015 kwam er de Provinciale Aanpak Stikstof (PAS), maar deze aanpak bleek geen oplossing te bieden. In mei 2019 werd de PAS afgeschaft en sindsdien houdt stikstof Nederland in zijn greep. Er is maar één manier om uit de crisis te komen en dat is door de balans tussen de schepping en onze welvaart te herstellen. De ChristenUnie ziet het als haar taak om rechtvaardige keuzes te maken. Dat betekent dat iedereen verantwoordelijkheid moet nemen om de uitstoot van stikstof terug te dringen.

In de plannen die we maken kijken we niet alleen naar wat er niet meer kan, maar ook naar wat er nog wel kan en wat er belangrijk is om een vitaal buitengebied over te houden. Die keuzes maken we niet vanachter de tekentafel, maar met gemeenten, inwoners en bedrijven samen. We verzetten ons tegen de handel in stikstofrechten, want wij vinden het niet rechtvaardig dat degene met de grootste portemonnee bepaalt.

De afgelopen jaren zijn diverse maatregelen genomen om de stikstofuitstoot terug te dringen, maar het is nog niet voldoende om de natuur te herstellen en perspectief te bieden aan inwoners en ondernemers. Wel zijn er meer middelen vrijgemaakt voor natuurherstel. Dat zorgt weer voor toename van de biodiversiteit, die op haar beurt weer noodzakelijk is voor leven op aarde.

Dat is het lange termijn doel. Daar ligt de echte oplossing. Om daar te komen vragen we van alle sectoren om 50% van hun stikstofemissie te reduceren. Deze emissiereductie is niet bedoeld om nieuwe plannen mogelijk te maken, maar is 100% voor de natuur. In de tussentijd is er ook stikstofruimte nodig voor het realiseren van bijvoorbeeld woningen. Wij willen dat de keuzes voor toewijzing van deze stikstofruimte in het gebied gemaakt worden. Bij het toewijzen van stikstofruimte moet ook altijd worden gecompenseerd.

8.1. Iedereen draagt bij

Als rentmeesters van de schepping staan we voor een grote opgave omdat de natuur zucht onder de druk die economische groei en welvaart met zich mee heeft gebracht. Wij zijn ervan overtuigd dat de enige manier om uit de stikstofcrisis te komen is door te werken aan duurzaam natuurherstel en grenzen te stellen aan de manier waarop we onze welvaart hebben ingezet. Als provinciale overheden zijn wij verantwoordelijk voor natuurbeleid en willen we ons inzetten voor robuuste natuur. Een drastische vermindering van stikstof is hierbij noodzakelijk.

De ChristenUnie vindt dat alle sectoren proportioneel moeten bijdragen. De schuld van de ontstane crisis ligt niet bij één sector, maar is een maatschappelijk probleem; het gaat ons allemaal aan. En we hebben onze verantwoordelijkheid te lang niet genomen. Door iedereen proportioneel bij te laten dragen aan de oplossing, zorgen we voor een eerlijke verdeling.

In een stikstofgevoelig gebied, zoals rondom een Natura2000 gebied, komen alle belangen van partijen (landbouw, industrie, natuur, wonen) bij elkaar. Binnen dat gebied moeten dan ook de juiste afwegingen worden gemaakt om het herstel in gang te zetten. Als we ruimte hebben om nieuwe projecten te ontwikkelen, laten we dit niet bepalen door degene met de grootste portemonnee, maar bepaalt het maatschappelijk belang waar de ruimte voor ingezet kan worden.

Ondernemers hebben veel expertise over hoe zij stikstofreductie kunnen behalen. Overheden kunnen hen daarbij helpen.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Alle sectoren moeten inzetten op 50% reductie van hun stikstofuitstoot. Dit geldt ook voor de luchtvaart. De ChristenUnie wil dat realiseren door afbouwen van de werkzaamheden van Maastricht Aachen Airport.

- + De provinciale gebiedsprocessen zijn leidend voor het stikstofbeleid. Hierbij combineert de provincie opgaven en sluit zij aan bij bestaande overlegstructuren. In de gebiedsaanpak wordt vastgesteld wie welke reductie moet leveren.

8.2. Emissievergunningen

Natuurherstel vraagt meer dan stikstofreductie alleen. Ook waterpeilbeheer en onderhoud moeten een plek krijgen in de weg naar een goede staat van instandhouding van onze natuur. Desalniettemin zal er een grote opgave blijven voor ons om stikstof te reduceren. Doel van deze opgave is in eerste plaats om de natuur te herstellen. Bij ruimte die we creëren moeten we allereerst PAS-melders legaliseren, maar ook de natuur meer ruimte geven.

Doordat elke nieuwe ontwikkeling niet mag leiden tot meer stikstof in de natuur, moet compensatie gezocht worden door bestaande activiteiten te stoppen of op andere wijze in te richten, zodat de stikstofuitstoot afneemt. Deze compensatie hoeft niet perse dichtbij gezocht te worden.

Heel veel vergunningen zijn niet op orde. Als deze vergunningen allemaal gelegaliseerd worden gaat dat enorm veel stikstofruimte kosten. De grote vraag is waar die stikstofruimte vandaan moet komen. Als er eenmaal stikstofruimte is weggeven, kan die niet meer terug worden gegeven. Voorkomen moet worden dat lukraak boeren worden opgekocht ten gunste van de industrie en andere bedrijvigheid. De provincie steunt boeren in de transitie van hun bedrijfsvoering om stikstofreductie te genereren. Ook de supermarkten, agro-industrie en de banken en consumenten zullen hierin moeten meebewegen. Hierbij worden de minder draagkrachtigen niet uit het oog verloren, maar zullen er maatregelen naar draagkracht worden getroffen.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Provincies moeten voorrang geven aan legalisatie van de PAS-melders. Deze ondernemers hebben in het verleden geen vergunning aan hoeven vragen, maar hun bedrijven zijn in 2019 opeens "illegaal" geworden en staan sindsdien in de kou.
- + De provincie voorkomt marktwerking met vergunningen. Vrije marktwerking met stikstofrechten is geen goed vertrekpunt voor de gebiedsprocessen. Voorkomen moet worden dat de ondernemer of particulier met het meeste geld, bepaalt wat er gebeurt. Alle vergunningverlening verloopt via een provinciale stikstofbank.
- + De provincie zorgt ervoor dat elk bedrijf een meetsysteem krijgt om haar emissie te meten. Zo kan worden vastgesteld of doelen worden gehaald. Daarmee wordt ook duidelijk in hoeverre innovatieve maatregelen werken.
- + De provincie verplaatst de focus bij boeren naar blijvers in plaats van stoppers. De provincie gaat (samen met het Rijk en Europa) werken aan nieuwe innovatieve benaderingen die leiden tot een lagere uitstoot van stikstof en boeren een toekomstperspectief hebben.
- + Oplossingen voor de stikstofcrisis worden met alle belanghebbenden in een gebied gezocht en niet vanuit Den Haag of Maastricht opgelegd.
- + Verplichte uitkoop van boeren is een laatste redmiddel en zou voorkomen moeten worden. Het juridische spoor is vaak het traagste spoor. Voor snelle stikstofreductie werkt vrijwillige ruimhartige opkoop, het stellen van normen en het bieden van ruimte aan innovatie en ondernemerschap veel en veel sneller.
- + Landbouwgrond van opgekochte bedrijven blijft beschikbaar voor de agrarische sector om daarmee een duurzaam perspectief te bieden aan boeren die hun bedrijf voort willen zetten.
- + Boeren die zich inzetten voor natuurherstel en de versterking van biodiversiteit verdienen een ruimhartige beloning.

9. Economie

9.1. Economie van het samen

ChristenUnie Limburg wil een economie die er is voor mensen in plaats van mensen die werken voor de economie. Geld en bedrijvigheid zijn middelen om samen een goed leven te leiden, met aandacht voor gezin en relaties. Een goede markt komt tot haar recht als arbeid, kapitaal en natuurlijke hulpbronnen geen tegengestelde krachten zijn en als ondernemers, werkgevers en werknemers van elkaars talenten profiteren. De focus in de economie ligt niet op winstmaximalisatie, oneindige groei of overconsumptie, maar op duurzame regionale relaties, werkgelegenheid en bloei van de gemeenschap. Een economisch beleid dat streeft naar maximale bloei, niet naar maximale groei. Dat noemen we brede welvaart.

In de economie worden mensen niet gezien als kostenpost. Ook op regionaal niveau moeten nieuwkomers, arbeidsmigranten of andere kwetsbare mensen extra aandacht krijgen om aan het werk te komen of blijven. Economie is geen individuele aangelegenheid. De tijd dat we daar zo over dachten is wel voorbij. We moeten onze ogen openen voor de lange termijn en duurzame samenwerking. ChristenUnie Limburg wil daarom dat het creëren van werkgelegenheid voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, daar waar mogelijk, een essentieel onderdeel is bij alle inkopen van de provincie (social return).

We zien een trend ontstaan van mensen die weer samen willen werken: energiecoöperaties, coöperatieve grondexploitatie, lokale coöperatieve woningbouw, onderwijsinstellingen, lokale ondernemers en goede doelen. Deze organisaties hebben lokaal en regionaal een belangrijke rol en vaak een herkenbaar gezicht. De ChristenUnie juicht dit toe en wil dat deze organisaties zich duurzaam ontwikkelen.

De economie houdt niet op bij de grens, samenwerking over de grens is voor Limburg van wezenlijk belang voor een duurzame economische ontwikkeling. De euregionale arbeidsmarkt biedt kansen, ook voor jongeren. In het onderwijs moet aandacht zijn voor het Duits en Frans, internationale stages en opleidingen in het buitenland moeten gestimuleerd worden.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie stimuleert zowel de topsectoren als het brede MKB.
- + De brede welvaartsbenadering moet helpen zichtbaar te maken of onze economische bedrijvigheid toekomstbestendig is.
- + Regionale samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid, kennisinstellingen en het beroepsonderwijs willen we versterken via regiodeals.
- + Evenwichtige samenhang tussen mensen met een beroepsopleiding en toponderzoekers in regiodeals en maatschappelijke opgaven.
- + We promoten leer-werktrajecten om kwetsbare groepen met afstand tot de arbeidsmarkt een kans op een echte baan te geven.
- + We benadrukken de maatschappelijke rol van bedrijven en hun bijdrage aan het algemeen belang, bijvoorbeeld door innovatie.
- + Ondersteunen van startups in de beginfase van de onderneming en stimuleren dat zij kansen krijgen bij aanbestedingen.
- + Opkomende coöperatieve organisaties een stap verder helpen.
- + Sociaal ondernemers krijgen een grotere kans bij overheidsinkoop. Duurzaamheid en maatschappelijk- en sociaal ondernemen worden randvoorwaarden bij alle inkopen van de provincie.
- + Stimuleren van samenwerking over de grenzen, de provincie moet zich inspannen om knelpunten daarbij weg te nemen. Hierbij gaat het ook over studenten in met name het mbo en hbo die zich tijdens hun opleiding moeten kunnen oriënteren op het werken over de grens.

- ⊕ We willen bewustwordingscampagnes tegen mensenhandel en uitbuiting binnen de provinciale grens.
- ⊕ De provincie stimuleert geen sectoren die alleen kunnen blijven bestaan door arbeidsmigranten in te zetten.
- ⊕ Zorg dragen voor een aantrekkelijk ondernemersklimaat in de diverse Limburgse binnensteden om zo lokaal kopen te stimuleren en leegstand tegen te gaan.
- ⊕ Stimuleren en ondersteunen van buurtaalprojecten, uitwisseling en stages tussen scholen in de buurlanden. Projecten die het werken over de grens eenvoudiger maken moeten worden gestimuleerd, waaronder dat sprake moet zijn van diploma-erkenning.

9.2. Innovatie

Innovatie is noodzakelijk voor een bloeiende economie. Bedrijven zijn vaak uitstekend zelf in staat te innoveren. Innovatie stimuleren is voor de provincie geen doel op zichzelf, maar een middel. De provincie richt zich bij het stimuleren van innovatie op innovaties die bijdragen aan provinciaal beleid. Daarbij willen we aandacht voor het innovatieve MKB, omdat die veel effectiever blijken te innoveren dan de grote bedrijven en instituten. Daarnaast juichen we de komst van de Einsteintelecoop in Limburg toe. De komst van dit project kan structurele werkgelegenheid bieden en is daarmee voor de provincie zowel vanwege de economische welvaart als de hoogwaardige technologie van belang.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De provincie stimuleert innovaties die bijdragen aan de grote transities. Bijvoorbeeld een circulaire en digitale economie, beperking van de CO₂- en stikstofuitstoot en energiebesparing.
- ⊕ Stimuleringsregelingen die laagdrempelig toegankelijk zijn voor het MKB, dat wil zeggen met eenvoudige regels en rapportages.
- ⊕ Met een groot inkoopvolume moet de provincie voorop gaan in het aanschaffen van innovatieve producten en diensten.

9.3. Circulaire economie

De voorraad grondstoffen die de aarde kan leveren, is eindig. Het lineaire model van steeds weer nieuwe materialen gebruiken en oude materialen als afval afdanken is niet houdbaar. De ChristenUnie wil toewerken naar een circulaire economie, waarin minder materiaal wordt gebruikt en producten en materialen na gebruik door hergebruik en recycling een hoogwaardige toepassing krijgen. We realiseren ons dat hergebruik niet ophoudt bij provincie- of landgrenzen.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Aanpakken van de vraag naar primaire grondstoffen en die te verminderen.
- ⊕ De provincie zet als eerste in op de bouw en de agrarische sector.
- ⊕ De provincie zorgt voor voldoende ruimte en stimuleringsmaatregelen voor bedrijven die bijdragen aan de circulaire economie.
- ⊕ Samenwerken loont. We pleiten voor een sterker interprovinciaal circulair programma. Koppel voorbeeldbedrijven over provinciegrenzen heen.

9.4. Digitale Economie

De interneteconomie is bijna volledig verweven met de traditionele economie. Veel van onze transacties vinden plaats via een beeldscherm. Ook productie wordt aangestuurd door computers en in de logistiek is robotisering aan de orde van de dag. Dit heeft gevolgen voor ons begrip van de economie. Nieuwe wegen vragen om bescherming. Steeds meer mensen worden slachtoffer van oplichting. Veiligheid op de digitale markt blijft onverminderd belangrijk. De beveiliging van eigen systemen zijn daar een voorwaarde voor.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie werkt met gemeenten aan een goede digitale bereikbaarheid: snel vast internet en een stabiel 5G-netwerk.
- + Aandacht voor digitale criminaliteit.
- + De provincie stimuleert cyberweerbaarheid bij clusters van bedrijven. Bedrijven kunnen vaak alleen samen deze kennis aantrekken en behouden. Zij helpt bij het oprichten van regionale cyberweerbaarheidscentra.
- + De provincie werkt volgens 'ethical by design'. Ethiek wordt bij het ontwerp van nieuwe toepassingen direct meegenomen. In digitale toepassingen wordt de 'menselijke maat' gewaarborgd.

9.5. Bedrijventerreinen en binnensteden

Voor de economie zijn bedrijventerreinen en binnensteden erg belangrijk. Goede duurzame en vitale werklocaties vormen de basis van een aantrekkelijke werkomgeving. Dat geldt voor de korte als lange termijn. Bij nieuwbouw moet daarom altijd gekeken worden naar de draagkracht van de lokale economie. Ontwikkelen voor werknemers van buiten leidt tot een fictieve som van niet bestaand arbeidspotentieel. Het levert een regio weinig op. We zetten daarom in op zorgvuldige ontwikkeling. Ook vitale binnensteden dragen bij aan een prettige leefomgeving. Lege kantoren en winkels vormen een risico voor een veilige omgeving. Leegstand in het centrum willen we tegengaan met herstructureringsmaatregelen. Dit krijgt vorm in de omgevingsvisie.

Concrete punten/bouwstenen:

- + ChristenUnie Limburg wil dat vraag en aanbod van bedrijventerreinen en kantoren in balans is. De provincie zorgt voor voldoende plancapaciteit.
- + De provincie investeert in revitaliseren of transformatie van oude bedrijventerreinen. Zij helpt gemeenten bij planvorming en investeert samen met de gemeente in eventuele onrendabele toppen die vaak bij deze projecten voorkomen.
- + ChristenUnie Limburg is tegen de verdozing van het landschap. Vastgoedontwikkelaars zijn verplicht een verwijderingsbijdrage te alloceren.
- + We pleiten voor het revitaliseren van bestaande bedrijventerreinen boven de ontwikkeling van nieuwe.
- + De provincie zet leegstaande kantoorpanden en winkelpanden in voor woningfaciliteiten.

10. Landschap en erfgoed

10.1. Cultuur en erfgoed

Creativiteit zit in de schepping en biedt de samenleving een spiegel. Kunst kan het leven verrijken. Kunst kan confronteren, je stilzetten of juist wakker schudden. Kunst kan leiden tot verwondering. Kunst en cultuur horen bij ons wezen.

Onze cultuur kent een rijke geschiedenis en is drager van onze identiteit. Kunst en cultuur zijn daarmee allereerst van en voor de samenleving. De provincie kan een rol vervullen als subsidieverstrekker, opdrachtgever en hoeder van ons culturele klimaat en erfgoed. Bijzondere gebouwen, voorwerpen, tradities, foto's, films en verhalen tonen de geschiedenis van ons land. Erfgoed vertelt niet alleen de vaderlandse geschiedenis, maar ook de regionale en lokale geschiedenis. Belangrijke aandacht verdient het kerkelijk erfgoed. Monumentale kerkgebouwen zijn beeldbepalend in steden en dorpen. Voor veel Nederlanders zijn kerken dragers van herinneringen aan belangrijke momenten in het leven en bieden ze een plek voor bezinning. Door tekort aan geld is er echter steeds weer de kans op achterstallig onderhoud. Er is sprake van toenemende leegstand. Niet alle kerken kunnen behouden worden, maar er liggen wel kansen in een waardige alternatieve bestemming.

Kunst is voor en van iedereen. Het is belangrijk dat er toegankelijk aanbod van kunst en cultuur is, in het bijzonder voor jongeren. Door beoefening van de amateurkunsten ontdekken en ontwikkelen zij hun creatieve talenten. Cultuureducatie is een belangrijk onderdeel van hun vorming en verdient een plek in het onderwijs.

Onze geschiedenis verdient bescherming. Monumentale (kerk)gebouwen zijn cultuurhistorisch waardevol en zijn beeldbepalend in steden en dorpen. Met geld van de rijksoverheid hebben veel gemeenten en provincies kerkenvisies geschreven. We verwachten dat de komende jaren ook in Limburg opnieuw kerken zullen worden gesloten en dat het niet eenvoudig zal zijn om voor alle monumentale kerkgebouwen nieuwe bestemmingen te vinden.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Behoud en bescherming van erfgoed, met een verdere nadruk op agrarisch-, industrieel- en religieus erfgoed.
- + Erfgoed wordt ook digitaal bewaard, zodat er een naslagwerk ontstaat van het provinciaal erfgoed.
- + De provincie stimuleert herbesteding bij leegstaande erfgoedobjecten. Het behoud van erfgoed is gebaat bij een passende bestemming, bijvoorbeeld aan instellingen met een sociale functie zoals ontmoetingswinkels, inloophuizen en bibliotheken.
- + De provincie subsidieert eigenaren van monumentale niet-woonhuizen bij de restauratie van hun rijksmonumenten.
- + Erfgoed moet ook 'beleefd' worden. Wij zetten in om het provinciaal erfgoed ook beleefbaar te maken door bijvoorbeeld verruimen van openstelling en wandel- en fietsroutes langs erfgoed.
- + De provincie draagt zorg voor een adequate uitvoering van haar wettelijke taken voor het bewaren van archeologische vondsten.
- + De provincie biedt gemeenten ondersteuning bij cultuureducatie en cultuurparticipatie en bij de uitvoering van haar erfgoedtaken.
- + De provincie trekt samen met het Rijk op en zorgt voor financiering voor het noodzakelijk onderhoud van rijksmonumenten. Daarbij is er bijzondere aandacht voor het duurzamer maken van monumenten en voor kerkelijk erfgoed.
- + De provincie stelt elke vier jaar een erfgoedmonitor op. In deze monitor wordt ook gekeken naar eventuele herbesteding van monumenten.
- + De provincie ziet erop toe dat naoorlogse monumenten ook een plek krijgen in het erfgoedbeleid.

10.2. Landschap

Limburg heeft karakteristieke landschappen, die grotendeels de identiteit van de regio bepalen. Een gevarieerd landschap zorgt voor een hogere waardering van onze woonomgeving en ons werkmilieu. Als bedrijven een nieuwe vestigingsplek kiezen, speelt de kwaliteit van de woonomgeving een grote rol omdat werknemers dat belangrijk vinden.

De kwaliteit van het landschap staat flink onder druk, met veel discussies over de plaatsing van windmolens en de aanleg van zonneweides. We hebben een integrale aanpak nodig, waarbij de kwaliteit van het landschap zwaar weegt. Het belang van de cultuurhistorie moet een sturende factor zijn bij de beoordeling van ruimtelijke ontwikkelingen. Soms leveren nieuwe ontwikkelingen en nieuwe ingrepen in het landschap juist geld op waarmee de meest waardevolle landschapselementen behouden kunnen worden.

Bij cultuureducatie kan landschapseducatie een grotere rol spelen. De provincie heeft een taak in het beschrijven van karakteristieke landschappen (in kwaliteitsgidsen, gebiedsprofielen) en in het borgen van de gebiedskwaliteiten in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening. Bij ingrepen in het landschap moeten initiatiefnemers aangeven hoe ze omgaan met het kwaliteitsbeleid.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Het belang van de cultuurhistorie moet een sturende factor zijn bij de beoordeling van ruimtelijke ontwikkelingen.
- ⊕ Bij de inpassing van windmolens en de aanleg van zonneweides kijkt de provincie niet alleen naar economische argumenten en de netcapaciteit, maar ook naar de kwaliteiten van het landschap.
- ⊕ Door ingewikkelde regelgeving is het voor boeren en voor andere ondernemers erg lastig om alle mogelijkheden goed te overzien. Daarom ondersteunt de provincie boeren en andere ondernemers bij het advies inwinnen bij onafhankelijke en deskundige adviseurs (landbouwcoaches, ervenconsulenten en aanjagers bij de herbestemming van land en gebouwen.)

10.3. Kunst en cultuur

Mensen zijn creatieve wezens. God, onze Schepper heeft ons creatieve talenten gegeven waar we van genieten. Kunst en cultuur horen bij ons mens-zijn en zijn waardevol voor een open en bloeiende samenleving. Bibliotheken, concertzalen, musea en toneelhuizen; het zijn plekken waar mensen graag zijn. Kunst kan het leven mooier maken, mensen bij elkaar brengen en een nieuwe kijk ergens op geven, zowel in het mooie als in het lijden.

Onze Limburgse cultuur kent een rijke geschiedenis en is een belangrijk onderdeel van wie wij zijn. Dat geldt voor de vele verenigingen, harmonieën en fanfares. Juist daar kan creativiteit, amateurkunst en -muziek tot uiting komen. Kunst en cultuur zijn daarmee ook echt van en voor de samenleving. De overheid dient daarom op te treden als subsidieverstrekker, opdrachtgever en beschermer van ons culturele klimaat en erfgoed.

De ChristenUnie vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren met kunst en cultuur in aanraking komen. Door beoefening van amateurkunsten ontdekken en ontwikkelen zij hun creatieve talenten. Cultuur is een belangrijk onderdeel van hun ontwikkeling en verdient een plek in het onderwijs. Het is belangrijk dat er voor kinderen en jongeren een toegankelijke aanbod van kunst en cultuur is.

Als het gaat om culturele ontmoetingsplekken is de provinciale rol het ondersteunen van initiatieven om de leefbaarheid in dorpen en kernen te ondersteunen. Steeds vaker zijn cultuurgebouwen multifunctioneel. Zo is de bibliotheek al lang niet meer alleen maar de plek om boeken te lenen. Steeds vaker is er veel meer te doen. Mensen kunnen er cursussen volgen, het is een ontmoetingsplek en de bibliotheken zijn een belangrijk onderdeel om een gemeente leefbaar te houden. Plekken die zich ook

goed lenen als nieuwe bestemming van kerkgebouwen. In de eerste instantie zijn gemeenten en de bibliotheken zelf verantwoordelijk voor hun functie voor de samenleving. Dit geldt voor steden, maar zeker ook voor dorpen en kleine kernen. De provinciale rol is vooral gericht op het ondersteunen van deze initiatieven om de leefbaarheid in dorpen en kernen te ondersteunen.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Talentontwikkeling vormt de basis voor het provinciale culturele klimaat. Creatieve broed-plekken zoals culturele festivals en kunstvakonderwijs zijn daar belangrijk voor en worden daarom ondersteund door de provincie.
- ⊕ De provincie draagt bij aan een toekomstbestendig verenigingsleven.
- ⊕ De provincie ondersteunt plannen van de gemeente om in het kader van de leefbaarheid (openbare) bibliotheekvoorzieningen of andere vergelijkbare ontmoetingsplekken in dorpen en kernen bereikbaar en betaalbaar te houden.
- ⊕ Ondersteunen van herbestemming van kerkgebouwen voor culturele en sociale ontmoetingsplekken.

11. Gezondheid en welzijn

De ChristenUnie staat voor een samenleving waarin we zorgen voor elkaar en iedereen mee kan doen. Daarbij wil de ChristenUnie ook inzetten op het bevorderen van gezondheid. En dan gaat het om fysieke gezondheid maar ook om het mentale welbevinden en zingeving. We willen dat iedereen tot bloei kan komen, kan meedoen en zich kan ontwikkelen. De leefomgeving speelt hierbij een grote rol en de provincie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen hiervan.

11.1. Iedereen telt en doet mee

Ieder mens is uniek en waardevol. Ieder mens telt daarom mee en moet ook mee kunnen doen. De ChristenUnie wil dat de provincie zich blijft inzetten voor een inclusieve samenleving waarin iedereen zich gezien voelt en gelijke kansen heeft. Het moet niet uitmaken waar je bent geboren of hoe je situatie nu is. Kinderen moeten gezond op kunnen groeien en zich kunnen ontwikkelen, er moet goede en nabijge zorg zijn voor iedereen, voorzieningen moeten toegankelijk zijn voor mensen met een beperking en ook ouderen moeten mee kunnen blijven doen. De provincie biedt daarbij ruimte aan burgerinitiatieven en faciliteert deze.

Kinderen en jongeren

Kinderen en jongeren zijn van groot belang voor onze samenleving. ChristenUnie Limburg wil bijdragen aan en het beschermen van deze doelgroep en hen faciliteren om zich goed te kunnen ontwikkelen. De provincie ondersteunt gemeenten in het bieden van jeugdhulp om een effectievere en meer doelmatige inzet van jeugdhulp te bieden.

We willen dat initiatieven voor en door jongeren gestimuleerd worden, daarbij zijn jongeren ook gesprekspartner als het gaat om nieuwe plannen of beleidsvoornemens. Ook willen we dat ingezet wordt op preventie onder kinderen en jongeren. Projecten zoals @ease, waarin jongeren met (beginnende) psychische klachten worden ondersteund worden zoveel mogelijk gefaciliteerd.

Volwassenen

De mentale gezondheid van de Nederlandse gaat achteruit. Onderzoek van het Trimbosinstituut laat zien dat 26% van de volwassenen in de periode van 2019 – 2021 leidt aan een psychische aandoening. ChristenUnie Limburg wil aandacht geven aan deze problematiek en stimuleren om de formele en informele zorg met elkaar te verbinden. Projecten als 'De nieuwe ggz' laten zien dat samenwerking tussen geestelijke gezondheidszorg en het sociale domein leiden tot passende zorg en verkorten onnodige wachtlijsten.

Ouderen

Limburg is een sterk vergrijzende provincie. De ChristenUnie in Limburg vindt dat de provincie specifieke aandacht moet hebben voor ouderen en moet stimuleren dat iedereen, ook op oudere leeftijd, blijft meedoen. Meedoen in de vorm van betaald werk, maar ook door vrijwilligerswerk. De provincie moet hierin bijdragen door te blijven inzetten op positieve gezondheid en vitaliteit.

Er moet goede zorg en aandacht zijn voor ouderen, zodat zij waardig ouder kunnen worden. Om die goede zorg te kunnen bieden, moet de zorg als sector aantrekkelijk zijn om in te werken. De zorg staat onder druk en de mensen die in de zorg werken voelen zich overbelast. De provincie kan hierin ondersteunen door te stimuleren dat jongeren of zij-instromers kiezen voor zorgopleidingen en beroepen in de zorg.

We streven daarbij naar een passende woonplek voor ouderen in hun vertrouwde omgeving. Verzorgingstehuizen moeten, ook in de dorpen, waar mogelijk behouden worden. Daarnaast willen we inzetten op alternatieve woonvormen. Zoals woongroepen of multi-generationale coöperatieve woonvormen waar jong en oud samen wonen en de ontmoeting tussen generaties wordt gestimuleerd.

Concrete punten/bouwstenen:

- + De provincie blijft investeren in een sociale agenda en stelt deze elke vier jaar op met daarin aandacht voor participatie van jong en oud, participatie van mensen met een beperking, vrijwilligers en (jonge) mantelzorgers, asielzoekers en migranten, gelijke kansen en de bestrijding van armoede.
- + Om kansengelijkheid te bevorderen wordt de Rijke Schooldag ondersteund.
- + De provincie bestrijdt armoede en sociale uitsluiting, bijvoorbeeld door integraal samen te werken en de bureaucraties van de schuldhulpverlening tegen te gaan, maar ook door het ondersteunen van laagdrempelige organisaties zoals de ontmoetingswinkels van het Leger des Heils, inloophuizen en voedselbanken.
- + De energietransitie kan ongelijkheid vergroten. De provincie komt daarom met een plan om samen met gemeenten deze ongelijkheid te bestrijden.
- + De provincie onderschrijft het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.
- + De provincie is een toegankelijke organisatie, op fysiek en digitaal gebied. Dit vertaalt zich in:
  - provinciale gebouwen zijn goed toegankelijk
  - in het personeelsbeleid van de provincie is toegankelijkheid een belangrijk aspect
  - de website van de provincie en aan haar gelieerde organisaties zijn goed toegankelijk
  - jaarlijks wordt de Week van de Toegankelijkheid georganiseerd door de provincie
- + Ondersteuning van vrijwilligersorganisaties en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers. Projecten voor vrijwilligers kunnen aanspraak maken op een financiële bijdrage van de provincie.
- + Bevorderen van toegankelijke zorg en een dekkend zorglandschap. Iedereen heeft recht op goede zorg en deze moet in alle regio's beschikbaar zijn.
- + Ondersteuning van gemeenten in het bieden van jeugdhulp. Er komt een onderzoek naar de huidige inzet van jeugdhulpverlening en het financieel kader om te komen tot een effectievere en meer doelmatige inzet van jeugdhulp
- + De provincie zet zich blijvend in om laaggeletterdheid tegen te gaan en stimuleert en versterkt hierbij de integrale samenwerking tussen onderwijs, werkgevers, maatschappelijke organisaties en gemeenten.
- + Initiatieven voor en door jongeren worden ondersteund, en jongeren ook gesprekspartner zijn als het gaat om nieuwe plannen of beleidsvoornemens.

11.2. Sport voor iedereen

Sport is een mooie manier om talenten te ontwikkelen en de volksgezondheid te bevorderen. Sport is ook een praktische manier om te leren respectvol met elkaar om te gaan. De ChristenUnie ziet voor de provincie een stimulerende en ondersteunende rol op het terrein van de (breedte)sport en gehandicaptensport. Bijvoorbeeld als er op dit gebied samen gewerkt moet worden tussen gemeenten, waaronder het afstemmen van accommodaties (wat komt waar) en het stellen van prioriteiten bij het geven van subsidies voor sportactiviteiten.

De ChristenUnie wil geen overheidsgeld inzetten bij het deelnemen (financieel of anders) aan grootschalige (internationale) sportevenementen die qua uitstraling het niveau van de provincie overstijgen.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Het ondersteunen van gemeenten bij het afstemmen van hun sportaccommodaties (bijvoorbeeld sporthal versus zwembad).
- + De regionale sportinfrastructuur versterken en inzetten op een leefomgeving die uitnodigt tot sporten om daarmee het bewegen te stimuleren.
- + Het ondersteunen van het jeugdfonds sport & cultuur zodat kinderen en jongeren op dit vlak gelijke kansen hebben.

- ⊕ Het stimuleren van lokale overheden om zich (gezamenlijk) actief in te zetten voor gehandicaptensport.

11.3. Recreatie en toerisme

In een gezonde leefomgeving is voldoende mogelijkheid voor recreatie en toerisme. Goede voorzieningen op het gebied van fietsen, wandelen en andere vormen van vrije tijdsbeoefening zoals het toeristisch gebruik van parken en natuur, nodigen uit tot gezond gedrag.

Toerisme is van groot belang voor de provincie en betekent werk voor veel mensen. ChristenUnie Limburg wil dat toerisme gestimuleerd wordt om zo nieuwe werkgelegenheid te creëren. Tegelijkertijd mag de groei van het toerisme niet ten koste gaan van de lokale eigenheid, rust en veiligheid.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Provinciale routes verbinden met landelijke routes zodat toeristen zich beter over ons land kunnen verspreiden.
- ⊕ Bij het stimuleren van toerisme niet alleen de economische component meewegen, maar ook kijken naar spreiding van toeristische attracties en het effect op de omgeving.
- ⊕ Het (verder) ontwikkelen van goede recreatieve buitensportvoorzieningen zoals ruitersporen, skeeleroutes en kanoroutes.
- ⊕ Een goede ontsluiting van het landelijk gebied door het bevorderen en aanleggen van een netwerk van wandelroutes en fietspaden.

11.4. Milieu en gezondheid

Onze natuurlijke omgeving speelt een belangrijke rol als het gaat om onze veiligheid en gezondheid. De omgevingsdiensten, die verantwoordelijk zijn voor Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH) zijn daarbij van groot belang. De provincie moet altijd in nauw contact staan met de betrokken omgevingsdiensten en erop toezien dat de VTH-taken worden nageleefd. Dan gaat het om de luchtkwaliteit, geluid en waterkwaliteit, maar ook om de risico's van drugsdumpingen voor de gezondheid.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Genoeg menskracht voor omgevingsdiensten op het gebied van handhaving en ICT.
- ⊕ Gezamenlijke inzet bestrijden drugsdumpingen.

12. Bestuur en financiën

De ChristenUnie-politici maken deel uit van een beweging van maatschappelijk betrokken christenen die op tal van plekken in de samenleving hun geloof een stem geven. Die hun geloof niet bewaren voor de kerk of thuis, maar uitdelen in de maatschappij. Die bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen en samen te werken voor een betere samenleving.

12.1. Verschillende overheidslagen, één missie

Wij beseffen heel goed dat de overheid niet alle vraagstukken kan oplossen. De samenleving is niet maakbaar. Maar de overheid is er volgens de ChristenUnie wel om het zwakke te beschermen, waar nodig regels op te stellen en vrede te stichten. Dit kunnen we in de Bijbel lezen.

Je weet wat de HEER wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God. (Micha 6:8)

12.2. Taakopvatting

De provincie heeft een aantal wettelijke taken die zich vooral richten op ruimte, economie die weer samen komen in het omgevingsbeleid. Ook cultuur hoort voor een deel tot de taken van de provincie, waar dit de lokale belangen overstijgt. Naast de wettelijke taken kan de provincie zelf bepalen welke taken zij wil aanpakken. Er is immers sprake van een open huishouding, zoals vastgelegd in artikel 124 van de grondwet. Een open huishouding betekent dat de provincie verder zelf mag bepalen welke onderwerpen zij wil oppakken. De basisgedachte van de provincie is wel dat een taak het beste zo dicht mogelijk bij de burger kan worden uitgevoerd. De beslissing wordt bij voorkeur genomen op de plaats waar die ook effect heeft.

In veel gevallen zal dit de gemeente zijn. Er kunnen zich echter situaties voordoen waarin provincies een meerwaarde kunnen leveren op taken buiten het wettelijke domein. Hier zal vooral sprake van zijn wanneer er (boven)regionale kwesties of sector-overstijgende zaken spelen, en gemeenten niet in staat zijn de betreffende zaken aan te pakken of op te lossen. Een goed voorbeeld is de huisvestingsproblematiek van arbeidsmigranten. Wanneer deze situatie zich voordoet, kunnen Provinciale Staten zelfstandig besluiten om een provinciale inzet te leveren en het takenpakket uit te breiden. Zowel de grondwet als de provinciewet geven provincies deze mogelijkheid en wat de ChristenUnie betreft blijft dit zo.²

Vanuit de overtuiging dat een taak het beste zo dicht mogelijk bij de burger wordt uitgevoerd, hoort het beleid rondom zorg en welzijn in de eerste plaats thuis bij de gemeente, en niet bij de provincie. Als lokaal beleid structureel de gemeentegrenzen overschrijdt, zoals bijvoorbeeld het geval is bij regionale omgevingsdiensten en ook bij regionale samenwerking of gemeenschappelijke regelingen voor jeugdzorg en maatschappelijke opvang, is het goed om te heroverwegen of deze taken wel bij de juiste overheidslaag geplaatst zijn. De beperkte mogelijkheden tot politieke controle op deze organisaties leidt tot de vraag of een verankering binnen de provinciale overheid –met uitvoeringsorganisaties waarin de gemeenten betrokken zijn- niet de voorkeur verdient.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ De roeping van overheden, en dus de provincie is om, in dienst van God, te zorgen voor een veilige leefomgeving en daarnaast de publieke samenleving te ontwikkelen.

² [Artikel 124 Grondwet](#) en [artikel 145 Provinciewet](#).

- + Nederland is als eenheidsstaat ontstaan vanuit de kracht en zelfstandigheid van de provincies. Provincies moeten die regionale autonomie voortdurend inhoud geven.
- + De verantwoordelijkheid voor een groot aantal taken is verplaatst van het rijk naar de gemeenten. Het gemeentebestuur heeft veel vrijheid bij de uitvoering van deze taken. Provincies bevorderen de gemeentelijke beleidsvrijheid zoveel mogelijk.
- + De ChristenUnie heeft er vertrouwen in dat de gemeenten in Limburg hun taken goed oppakken. Daarvoor werken gemeenten ook veel met elkaar samen. Structurele samenwerking tussen gemeenten mag echter niet leiden tot verarming van de lokale democratie. Zolang de gemeenten haar taken goed uitvoeren en het democratisch proces gewaarborgd blijft, blijft de provincie op afstand. Mochten zich grote en structurele problemen voordoen, dan kan er besloten worden om deze bovengemeentelijke taken over te nemen.
- + Provinciebesturen moeten onder andere op grond van de Omgevingswet maximaal samenwerken met de waterschappen in het belang van duurzaam waterbeheer.

12.3. Bestuursstijl

De ChristenUnie pleit voor een houding die luisterend, samenwerkend, verbindend en integer is. Het provinciebestuur is het meest effectief in samenwerking met andere partijen. Belangrijk hierbij zijn de gemeenten, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, hogescholen en universiteiten. Ook het organiseren van burgerparticipatie is invulling van een luisterende houding waardoor inwoners, een bijdrage leveren aan de plannen en draagvlak wordt gecreëerd. Samenwerking vraagt om een houding die samenwerking bevordert. Het betekent ook dat de provincie vaak zal participeren in netwerken om haar doelen te bereiken. Dit vraagt om transparantie en integriteit ten opzichte van de inzet en de te bereiken doelen. En om een duidelijke rolverdeling tussen het college van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten.

Ondermijning is een groot probleem waar wij onze ogen niet voor sluiten. Een goede screening van de mensen die binnen het bestuur actief zijn, is daarbij gewenst. Daarnaast pleiten wij voor een jaarlijkse integriteitsdag. Een dag waarop we met het college van Gedeputeerde Staten en Statenleden samen kijken naar ons eigen handelen en tevens weer bewustwording creëren voor de risico's van beïnvloeding van de besluitvorming door mensen/organisaties met andere belangen.

Concrete punten/bouwstenen:

- + Uitdaagrecht. Er komt een breed en wettelijk geborgd uitdaagrecht van burgers richting de overheid. Burgers kunnen de provincies uitdagen door met een alternatief voorstel te komen voor de invulling van bepaalde publieke taken en het bijbehorende budget. De provincie moet dit voorstel overnemen of beargumenteerd en in overleg met de provinciale staten verwerpen.
- + De provincie behartigt het openbaar provinciaal belang. Dat belang is niet beperkt tot de terreinen waar de wet haar taken geeft, maar strekt zich ook uit tot domeinen waar geen wettelijke taak voor de provincie ligt. Om die reden wordt periodiek de [Brede Welvaart](#)-index toegepast. De stand van zaken op de terreinen van welzijn, duurzaamheid en (on)gelijkheid in Limburg wordt gemonitord en beleidsinitiatieven worden vervolgens genomen.
- + De overheid is meer dan ooit medespeler in een netwerk-samenleving. Om die reden onderhoudt het provinciebestuur intensieve contacten met organisaties, bedrijven en instellingen die van belang zijn voor de provinciale samenleving en worden zij betrokken bij de beleidsbepaling.
- + De zelfstandigheid van de provincies staat niet ter discussie. Waar nodig wordt op bovenregionaal niveau samengewerkt, maar dit gebeurt steeds vanuit het perspectief van de zelfstandige provincie.
- + Het systeem van belastingheffing door opcenten op de motorrijtuigenbelasting staat ter discussie. De ChristenUnie is voorstander van een eigen belastinggebied voor de provincie omdat dat recht doet aan de open huishouding van de provincie. Een nieuw belastinggebied voorkomt stapeling van belastingen door verschillende overheden op een bepaald gebied en heeft geen prikkels in zich die

binnen Nederland tot afname van de solidariteit leiden. Bij de introductie zien we erop toe dat groepen burgers niet onnodig zwaar worden belast (bijvoorbeeld provinciale OZB: zorgt ervoor dat mensen die hun huis als pensioenvoorziening hebben ineens nog meer moeten gaan betalen)

- ⊕ In gemeenschappelijke regelingen dienen Provinciale Staten zelf een zienswijze op begrotingen en verantwoordingen in; om bestuurders niet in de rol van zowel uitvoerder als controleur te manoeuvreren wordt het indienen van zienswijzen nooit gemandateerd aan het College.
- ⊕ Integriteitstoets: Er is/komt een jaarlijks integriteitsdag voor Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en ambtenaren. Het integriteitsbeleid van de provincie wordt tenminste eenmaal in de vier jaar geactualiseerd.
- ⊕ De provincie dient transparant te zijn en geeft daarom inzicht in geautomatiseerde processen en gebruik van algoritmes. De provincie houdt van al haar werkzaamheden actief en controleerbaar bij welke algoritmes zij op basis van welke informatie voor welk doel gebruikt.
- ⊕ Kritische zelfreflectie is nodig. Daarom maakt de provincie geld vrij voor onderzoek naar haar eigen beleid (het zogenaamde artikel 213a-onderzoek).
- ⊕ De provincie ziet erop toe dat elke gemeente een actieve rekenkamer heeft.
- ⊕ Ondernijning gaan we tegen. Daarin werkt de provincie samen met andere overheden. Bij enige twijfel doen we onderzoek naar de herkomst van bezit.
- ⊕ Een provincie treedt op als partner van de gemeente bij het op orde houden of krijgen van de financiële huishouding.

12.4. Financiën

Het provinciebestuur stemt haar beleid af op de beschikbare middelen. Waar mogelijk zal zij samen met haar partners afspraken maken over de financiering van het voorgestane beleid. Dat kan zijn door het aangaan van constructies die gezamenlijke financiering behelzen, of door (gezamenlijke) acties richting het rijk of Europese subsidies. Ook kan de provincie de regionale ontwikkeling of verduurzaming stimuleren door het beschikbaar stellen van alternatieve financiële instrumenten, zoals revolverende fondsen.

Om eigen beleid te kunnen voeren en een goede partner te zijn is een open huishouding voor de provincie essentieel. De ChristenUnie pleit voor de handhaving van een eigen provinciale belastingheffing. Provinciale belastingverhoging kan alleen als grote maatschappelijke opgaven (bijvoorbeeld milieu- en klimaatbeleid) aantoonbaar vragen om extra investeringen. De ChristenUnie is daarentegen ook van mening dat er op dit moment te veel uitdagingen liggen om belastingverlaging te verantwoorden. Onder andere zaken als de sociale agenda vergen beschikbare financiële middelen.

Om ambitieus provinciaal beleid te kunnen financieren, zal de provincie haar eigen organisatie zo efficiënt mogelijk moeten inrichten. Organisatorische samenwerking met gemeenten en andere provincies kan daar een belangrijke bijdrage in leveren.

De ChristenUnie wil dat de provincies zich als partner van gemeenten opstellen bij het op orde krijgen en houden van de gemeentelijke financiële huishouding. Dit is een houding van willen meedenken, adviseren en de eigen gemeentelijke verantwoordelijkheid blijven respecteren. Dit gaat verder dan het wettelijk financiële toezicht.

Concrete punten/bouwstenen:

- ⊕ Een provincie die jaarlijks zorgt voor een, voor de bewoners inzichtelijke en toegankelijke begroting. De ChristenUnie wil dat er een publieksversie komt.
- ⊕ In de begroting is een doelenboom opgenomen die duidelijk maakt aan welke maatschappelijke doelen de provincie werkt. Aan de maatschappelijke doelen zijn programmadoelen gekoppeld die indicatoren hebben die passen bij de ontwikkeling van het programma.
- ⊕ De provincie zorgt voor een jaarlijks structureel sluitende (meerjaren)begroting.